

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ: GELİŞMİŞ, GELİŞMEKTE OLAN VE AZ GELİŞMİŞ ÜLKELER ÜZERİNE BİR PANEL VERİ ANALİZİ

*Merter AKINCI**
*Gönül YÜCE AKINCI***
*Ömer YILMAZ****

Özet

Son otuz yıldan bu yana yaşanan en önemli gelişmelerden biri, hızlanan küreselleşme hareketleri kapsamında liberal iktisadi düşünce ve politikaların dünya genelinde yayılması olmuştur. Özellikle neo – liberal hareketler ile birlikte iktisadi bakımdan kapsama genişletilen özgürlükçü akımlar, toplumsal yapılanma tarafından vazgeçilmez bir unsur olmuş ve ekonomik serbesti, refah gücünün artırılabilmesi amacıyla makro iktisadi gelişmelerin ana eksenini oluşturmuştur. Dolayısıyla bu çalışmada, ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler 1995 – 2012 döneminde gelişmiş, gelişmekte olan ve azgelişmiş ekonomiler için panel veri analizleri kullanılarak araştırılmıştır. Panel veri analiz bulguları; gelişmiş ülkelerin iktisadi bakımdan liberal bir yapılanma içerisinde olduklarını ve ekonomik özgürlüklerin iktisadi büyüme sürecini hızlandırdığını, gelişmekte olan ülkelerin karma iktisadi sistemi uyguladıklarını ve ekonomik özgürlüklerin büyümeyi uyardığını, azgelişmiş ülkelerin ise kamusal otoritenin egemenliğine bağlı olarak iktisadi büyümelerini hızlandırmaya çalıştıklarını göstermiştir.

***Anahtar Kelimeler:** Ekonomik Özgürlükler, İktisadi Büyüme, Panel Veri Analizi.*

* Arş. Gör. Dr., Ordu Üniversitesi, Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Ünye/Ordu, e-posta: makinci86@gmail.com
** Yrd. Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Ünye/Ordu, e-posta: gyuce81@gmail.com
*** Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Erzurum, e-posta: omeryilmaz@atauni.edu.tr

The Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth: A Panel Data Analysis Upon Developed, Developing and Less Developed Countries

Abstract

One of the most important developments in the last thirty years is the expansion of liberal economic thought and policies in terms of accelerating globalization movements. Libertarian movements the scope of which has been extended with regards to economics and especially neo-liberal movements became an irreplaceable element of social set-up and their economic liberation formed the main core of the developments of macroeconomics with the aim of increasing the welfare level. Therefore, in this study, the relationships between economic freedom and economic growth between 1995 and 2012 in developed, developing and underdeveloped economies are examined via panel data analysis. The outcomes of panel data analysis show that; developed countries are in a liberal set-up in terms of economics and economic freedom accelerated the process of economic growth, developing countries are using mixed economic system and economic freedom warn growth, and underdeveloped countries tried to accelerate their growth depending upon public authority's dominance.

Key Words: *Economic Freedom, Economic Growth, Panel Data Analysis.*

1. GİRİŞ

Ekonomik özgürlükler kavramı özellikle 1980'li yıllardan itibaren yeniden dünya gündemindeki yerini alan liberal ekonomi politikalarının ana eksenlerinden bir tanesi haline gelmiş ve doğal hukuk-ekonomi ilişkisinin insan hakları bakımından temel unsuru niteliğine bürünmüştür. Dolayısıyla, ekonomik özgürlükler kapsamında incelenen ilk unsurlardan bir tanesi, her şeyden önce bu özgürlüklerin bir hak niteliğinde olduğudur. “Birinci nesil haklar” olarak tanımlanan sosyal ve siyasal haklara ilaveten, sosyo-ekonomik haklar ise “ikinci nesil haklar” şeklinde ifade edilmiştir (Orend, 2006: 25). Bu bağlamda, bireylere bahşedilen bir hak olarak liberal öğretinin en temel düşünce akımlarından birisini oluşturan ekonomik özgürlükler; serbest piyasa, özel girişim, gönüllü değişim, kapitalizm, sınırlı devlet, serbest ticaret, düşük vergi oranları, sermaye ile emeğin serbest hareketi ve bunun gibi ekonomik hayatın önemli unsurlarını oluşturan *laissez faire-laissez passer* felsefesi üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda, bir ülkenin ekonomik bakımdan diğer bir ülkeye kıyasla daha fazla özgür olması, yukarıda da belirtilen liberal şartları taşıdığı anlamına gelmektedir (Rabushka, 1991: 23). Ekonomik özgürlüklerin bireylere bahşedilmiş bir hak olduğunu belirten Alston (1990), ekonomik hakların çalışma, ticari birlikler

kurma ve bunlara üye olma, mülkiyet hakkı, eşit işe-eşit ücret, sosyal güvenlik, ailenin ekonomik bakımdan korunması, yeterli bir yaşam standardına ulaşılması ve sendikalara üye olunması gibi unsurlardan oluştuğunu savunmuştur. Benzer görüşler, Schwartz (1992) ve Daintith (2004) tarafından da vurgulanmıştır. Ekonomik hakları; mal ve hizmetlerin değişimi, üretimi ve piyasaya sunumu için toprak, işgücü, fiziki-beşeri sermaye gibi kaynaklara erişebilme gücü olarak tanımlayan Gorga (1999)'ya göre, kaynağını ekonomik haklardan alan ekonomik özgürlüklerin anlaşılabilmesi için üç şart gereklidir. Bunlardan birincisi, bireylerin iktisadi dünyada faaliyette bulunabilmeleri için temel ekonomik ihtiyaçlara ilişkin bilgilerinin tam olması; ikincisi, haklara ilişkin yasal karakteristiklerin bilinmesi ve üçüncüsü ise ekonomik hakların adalet kavramı içinde tam olarak yer almasıdır. Johnson (1999) ve Barzel (2002)'e göre ise ekonomik haklar, bireylerin mal ve hizmetleri değişim ile tüketim yeteneğini yansıtan bir unsurdur.

Ekonomik özgürlüklerin doğal düzen-doğal hukuk ekseninde bir hak olarak nitelendirilmesini takiben farklı yazarlar tarafından, ancak benzer tanımlamalarla ekonomik özgürlükler ifade edilmeye çalışılmıştır. Siegen (1992), bireylerin tek başlarına ya da diğer bireylerle iş yapabilme, ticari faaliyetlerde bulunabilme, meslek seçme, mal ve hizmetlerin üretim ve dağıtımına ortaklık edebilme şeklindeki bir sıralamayla ekonomik özgürlükleri tanımlamıştır. Siegen tarafından yapılan ayrıma benzer bir sınıflandırma yapan Friedman (2002)'a göre ekonomi özgürlükler; mülkiyet haklarının korunması, üretim araçları mülkiyetinin özel olması, bir iş faaliyetine giriş ya da çıkış serbestisi ile ticaret yapma ve rekabette bulunma haklarına sahip olunmasıdır. İfade edilen bu tanımlamalardan hareketle ekonomik özgürlükler; mülkiyet haklarının korunması, gönüllü değişim, ekonomik bakımdan serbest toplum, özel mülkiyetin korunması için devlet tarafından sağlanan korumacı gücün yerine getirilip getirilmediği ve sözleşme hakkı serbestisi gibi unsurları incelemektedir (Haan ve Sturm, 2000: 217). Genel bir ifadeyle belirtmek gerekirse ekonomik özgürlükler; serbest piyasa sistemini harekete geçiren, devletin bu alana yönelik müdahalesinin en az olduğu, piyasa mekanizmasının öncülüğünü yaptığı bireysel refahı maksimum kılan, ekonomik büyüme ve kalkınma dinamiklerini uyaran, ekonomiyi doğal dengeye yönelten ve toplumdaki bireylerin tamamen kendi istekleri doğrultusunda iktisadi kararları alabilmelerine ve bunları uygulayabilmelerine olanak tanıyarak herhangi bir dışsal müdahalenin olmadığı yapıyı ifade etmektedir (Patry, 2009: 151). Ayrıca, ekonomik özgürlüklerin bir hak olarak bireylere sunulması fikrinin yanı sıra, bir ülkenin ekonomik bakımdan özgür olabilmesi için taşınması gereken nitelikler de ortaya konmuştur. Bunlar; kamu kesiminin büyüklüğü,

ekonomik yapı ve piyasaların kullanımı, para politikası ve fiyat istikrarı, alternatif para birimlerinin kullanılmasındaki özgürlük, yasal düzenin varlığı ve özel mülkiyet güvenliği, dış ticarete serbestlik, sermaye piyasalarında serbest değişim özgürlüğü, teşebbüs özgürlüğü, paranın değerinin korunmasına yönelik politikalar, sermaye akışında özgürlük ve açık bankacılık sistemi olarak sıralanabilir (Gwartney vd., 2001: 5; Uysal, 2004: 54-55).

Adam Smith'ten beri ekonomistler ve iktisat tarihçileri özgürlükçü bir yapılanmanın girişimcilik, kaynak arzı, rekabet gücü, ticari ve finansal gelişim ile mülkiyet ve sözleşme haklarının güvenliği gibi konularda temel bir faktör olduğunu vurgulayarak iktisadi gelişim süreci için öncü bir rol oynadığını belirtmişlerdir. Son dönemlerde yeni büyüme teorilerinin üzerinde daha çok durduğu ekonomik özgürlükler bazlı çalışmalar, liberal bir iktisadi sistemin ekonomik performans bakımından ülkeler arasındaki gelişim farklılığını yansıtan en önemli faktörlerden birisi olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca bu çalışmalarda; ekonomik özgürlüklerin çeşitli kanallar yardımıyla iktisadi büyüme sürecini uyaracağı da vurgulanmış ve söz konusu etki kanallarından birincisinin çalışma arzusu olduğu belirtilmiştir. Ekonomik bakımdan serbest olan toplumlarda bireyler, kendi efor ve yeteneklerine dayanarak başarı ya da başarısızlıklarını ortaya koymaktadırlar. Başarı ya da başarısızlık gibi unsurları belirleyen önemli faktörlerden birisi olan liberal toplumlardaki kurumsal yapılanmalar, bireylerin lehine ya da aleyhine olmayacak tarzdaki düzenlemeler ile birlikte ekonomik hayatı dengelemekte ve böylece iş yaşamının devamlılığını sağlamaktadırlar. Özellikle açıklık ve şeffaflık kavramlarıyla karakterize edilmiş kamusal karar verme mekanizmaları ve fırsat eşitliği bireysel arzuları harekete geçirerek ekonomik dinamizme ivme kazandırmaktadır. Bu bağlamda, kamusal sınırlamalara maruz kalmaksızın iş kurabilme ya da halihazırda kurulmuş olanlarda serbestçe çalışabilme şeklinde ifade edilebilen çalışma özgürlüğü, liberal bir ekonomik düzen içerisinde sağlanabilmekte ve etkin işleyişi tesis edilebilmektedir. Piyasaların serbest işleyişine yapılan müdahaleler ve uygulanan düzenleyici kurallar ise, üretim maliyetlerinin artmasına neden olmakta ve dolayısıyla da girişimcilerin başarı şanslarını azaltmaktadır (Heritage Foundation, 2012). Bu nedenle, özgürlüklerin yaygın olduğu ekonomilerde girişimciler daha kaliteli mal ve hizmet üretmenin ucuz ve etkin yollarını bulma yeteneklerine daha fazla sahip bulunmakta ve böylece gelişen iş piyasası, hızlı ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin gerçekleşmesini sağlamaktadır. İlaveten, bireyin temel alındığı ekonomik düzen tipinde, girişimcilik ruhundan ve yenilik doğurucu yeteneklerden yararlanılması gereği savunulmakta, bireylerin bu yeteneklerinden yararlanabilmenin ve çalışma hayatına kanalize etmenin en temel yolu olarak ona özgür bir ortam sağlamanın gerekliliğine işaret

edilmektedir. Ayrıca bu özellikleri olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen faktörlerin tespit edilmesi ve hangi koşullar altında bu özelliklerin geliştirileceğinin belirlenmesi vurgulanmaktadır. Özgürlüklerin tesis edildiği bir toplumda bireylerin daha başarılı ve verimli olacakları, verimliliğin artmasının bir sonucu olarak da ekonomik büyüme sürecini uyarıcı unsurların harekete geçeceği ifade edilmektedir (Dursun, 2002: 93).

Sağlanan ekonomik özgürlükler ile birlikte çalışma arzuları harekete geçirilen bireyler, ekonomik özgürlüklerinin güvence altına alındığı toplumlarda sahip oldukları gelirlerinin bir kısmını tasarruflara yönlendirmekte ve bu tasarruflar da yatırımlara kanalize edilmektedir. Liberal bir ekonomik sistemin beraberinde getirdiği artan bireysel tasarruf hacmi, finansal piyasaların gelişimine paralel olarak sermaye birikim sürecini hızlandırmakta ve sermaye, üzerindeki tüm engellerin kaldırıldığı mali yapılanmalar ile birlikte global bazda maksimum kâr elde edebileceği piyasalara yönelmektedir. Artan sermaye kapasitesinin, ekonomik özgürlüklerin sağlandığı ülkelere yönelmesi ile birlikte sermaye maliyetleri azalmakta, yatırım hacmi genişlemekte ve buna bağlı olarak da çıktı miktarı artmaktadır. Sağlanan özgürlükçü sistemin tasarruf kanalıyla sermaye birikimini hızlandırdığı ve sermaye birikiminin de yapılan yatırımlar aracılığıyla işçi başına düşen çıktı miktarını artırmasıyla sonuçlanan bu süreç, sürdürülebilir hızlı iktisadi büyüme ile nihai aşamaya ulaşmaktadır (Henry, 2003: 91). Ekonomik özgürlüklerin fiziki sermaye stoğu üzerinde yarattığı pozitif etkilerin yanı sıra, beşeri sermaye birikimi üzerinde de benzer yönlü etkiler ortaya çıkardığını söylemek mümkündür. Beşeri faktör için yapılan uzun dönemli yatırımlar, artan çıktı miktarı bakımından diğer faktörlere kıyasla daha fazla bir getiri sağlamaktadır. Veri bir hasıla düzeyinde; eğitim, sağlık, sermaye ve bilgi birikimi gibi faktörlerle donatılan yüksek bir beşeri sermaye stoğu iki kanal yardımıyla hızlı iktisadi büyüme sürecini uyarılmaktadır. Bunlardan ilki, yüksek bir beşeri sermaye birikiminin daha nitelikli teknolojik gelişimleri absorbe etme kapasitesini ifade etmekte ve bu kanalın okullaşma oranıyla yakın ilişki içinde bulunduğu belirtilmektedir. İkincisi ise, gelişmiş bir beşeri sermayenin, ülkede mevcut olan fiziki sermaye stoğunu optimum kullanma yeteneğine haiz olmasına bağlanmaktadır (Barro, 2001: 14). Bu bağlamda, gelişimi önündeki tüm engellerin kaldırıldığı ve herhangi bir ayırım gözetilmeksizin toplumdaki her bireye eşit olarak sağlanan eğitim, sağlık, bilgi birikimi ve teknolojik gelişim gibi fırsatlar yardımıyla ortaya çıkacak olan beşeri sermayenin, ülke kaynaklarının etkin kullanımı sonucunda uzun dönemli büyüme süreci üzerinde yaratacağı pozitif katkının yadsınamayacağı belirtilebilir.

Özgürlükçü iktisadi yapılanmalar ile birlikte daha etkin bir şekilde elde edilecek olan teknik yeniliklerin ekonomik büyüme süreci üzerinde yarattığı etkileri sistematik bir biçimde ilk kez inceleyen Schumpeter (1911),

teknolojinin işgücü başına düşen çıktı miktarını artırarak, hızlı iktisadi büyümeyi uyaracağını belirtmiştir. Diğer taraftan neoklasik büyüme teorileri, her ne kadar teknolojik gelişim düzeyini dışsal olarak kabul etseler de, bir ekonomi için büyük bir önem taşıyan sermayenin marjinal getirisini artıracak faktör olarak yeni makine-teçhizat ile üretim tekniklerinin geliştirilmesini ön plana çıkarmışlardır. Özellikle Jones (1998); serbest işleyişi üzerindeki tüm engellerin kaldırıldığı piyasa mekanizmasındaki her sektörün, teknik gelişim sürecine yapmış olduğu harcamalar sonucunda ortaya çıkacak olan dışsallıkların ve yayılma etkilerinin azalan getiri şartlarını ortadan kaldırarak artan getirilere neden olacağını ve bu sürecin de ekonomik büyüme hızını yükselteceğini ifade etmiştir. Ekonomik özgürlüklere dayalı bir mekanizma yardımıyla klasik ve neoklasik büyüme modellerini bir adım daha ileriye taşıyarak teknik gelişimi içselleştiren ve teknolojik yatırımlara dayalı büyüme modellerini ortaya atan içsel büyüme teorileri ise, teknik yenilikleri destekleyen faaliyetler sonucunda sermayenin marjinal verimliliğinin düşmesini ve sermaye/hasıla oranının yükselmesini önleyen pozitif dışsallıkların meydana geleceğini kabul etmiştir.

Ekonomik özgürlükler kanalıyla ulaşılabilecek olan serbest dış ticaretin iktisadi büyüme üzerindeki etkisi ise iki görüş etrafında toplanmıştır. Bunlardan birincisi, dış ticarete sağlanan liberalizasyon ile birlikte ülkeye yönelecek olan yeni teknolojilerin üretim sürecinde artan getirilere yol açarak iktisadi büyümeyi hızlandıracağı olmuştur. İkinci görüş ise, yakınsama hipotezi üzerine kurulmuştur. Bu görüş, gerçekleştirilecek olan serbest dış ticaret sonucunda bütün ülkelerin aynı teknolojiye, aynı tercihlere, emek ile sermayenin benzer büyüme hızına sahip olacaklarını ve böylece aynı durağan durum dengesinde birbirlerine yaklaşarak iktisadi büyüme sürecinin yakalanacağını ifade etmektedir (Srinivasan, 1999: 67). Belirtilen görüşlerin yanı sıra, iktisadi özgürlüklerin tesis edildiği dışa açık bir ekonomide karşılaştırmalı üstünlüklerin elde edilmesine bağlı olarak enflasyon oranları düşmekte, pozitif reel faiz oranları ortaya çıkmakta, tasarruf oranları artmakta, yapılacak olan yatırımların riski düşmekte, ölçek ekonomilerinin yakalanması ile birlikte sürdürülebilir hızlı talep artışı söz konusu olmakta ve artan emek verimliliğine bağlı olarak iktisadi büyüme sürecine yükselen bir ivme kazandırılmaktadır (Yılmaz ve Akıncı, 2012: 126).

Makroekonomik istikrarın sağlanması bakımından da önemli bir yeri olduğu vurgulanan ekonomik özgürlükler, düşük ve öngörülebilir enflasyon oranlarının yakalanması, ülke ihtiyacını karşılayan faiz düzeylerinin oluşturulması, rekabetçi düzeydeki döviz kurlarının gerçekleştirilmesi ve ödemeler bilançosu dengesinin sağlanması gibi istikrarlı bir iktisadi yapıyı da beraberinde getirmektedir. Bu ekonomik yapılanma paralelinde tasarruf hacmi artmakta, uzun dönemli sermaye birikimi yükselmekte, ulusal refah

düzeyi korunmakta, geleceğe ilişkin öngörülerde bulunarak yapılacak olan yatırımlar artmakta, sermaye birikimi yükselmekte ve kaynak dağılımında etkinlik sağlanmaktadır. İfade edilen faktörlerin bir araya gelmesine bağlı olarak büyüme süreci hızlanmakta ve sürdürülebilir bir ivme kazanmaktadır.

Ekonomik özgürlüklerin iktisadi büyüme sürecine dinamizm kazandırabilmek için harekete geçirdiği bir diğer mekanizma ise finans kanalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek yerli ve gerekse de yabancı tasarruf sahiplerinin serbestçe faaliyette bulunabildikleri gelişmiş finansal piyasaların tasarrufları harekete geçirmek ve yatırımları kolaylaştırmak suretiyle ekonomik büyümeyi hızlandırdığı görüşü temel odak noktalarından birisini oluşturmaktadır. Özellikle liberal bir finansal sistemin tasarruf hacmindeki artışı hızlandırdığı ve fiziki sermayenin hem hacmini ve hem de verimliliğini artırarak daha etkin kullanımını teşvik ettiği ve dolayısıyla ekonomik büyümeye katkıda bulunduğu savunulmaktadır (Luintel ve Khan, 1999: 382). Ekonomik özgürlükler ile birlikte altyapısının inşa edileceği belirtilen finansal kalkınma ile ekonomik büyüme arasında temel olarak iki ilişki söz konusudur. Bunlardan ilki olan “arz önderliği görüşü”, finansal kalkınmanın iktisadi büyüme üzerinde pozitif yönlü etkiler yaratacağını ve finansal kalkınma ile birlikte kaynakların daha verimli sektörlerle yönlendirilerek iktisadi büyüme hızının artacağını belirtmektedir. Diğer bir deyişle, finansal kalkınma iktisadi büyümenin nedenidir (Yılmaz ve Kaya, 2006: 123). Finansal kalkınma ile ekonomik büyüme arasındaki ikinci ilişkiyi yansıtan “talep takibi görüşü” ise, finansal piyasaların ancak reel sektörde meydana gelen değişimlere cevap vereceği üzerine kurulmuştur. Yani iktisadi büyüme finansal kalkınmanın nedenidir. Diğer bir deyişle, reel anlamda ekonomiler büyüdükçe onların finansal kurumları da büyümektedir (Kıran vd., 2009: 88).

Ekonomik büyüme süreci üzerinde çeşitli etki kanalları yardımıyla yarattığı etkilerden dolayı bu çalışmada, ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler 50’si gelişmiş, 71’i gelişmekte olan ve 23’ü de azgelişmiş olmak üzere toplam 144 ülke için 1995-2012 dönemi dikkate alınarak panel veri analizleri yardımıyla incelenecektir. Bu amaç doğrultusunda çalışma beş bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde, konu ile ilgili literatürde yer alan çalışmalara değinilmekte; “yöntem ve veriler” başlıklı üçüncü bölümde, çalışmanın uygulama kısmına ait yöntem ve veriler tanıtılmakta; dördüncü bölümde ise uygulama bulgularına yer verilmektedir. Çalışma, genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç bölümüyle bitmektedir.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

İktisadi liberalizmin ilk temelleri her ne kadar Fizyokratlar, Adam Smith ve onun öncülüğünde dinamizm kazanan klasik okul ile atılsa da, ülkelerin ekonomik bakımdan sergiledikleri özgürlükçü sürecin ölçülmesi ve bunun iktisadi büyüme üzerindeki etkilerinin belirlenmesi ile ilgili uygulamalı çalışmaların başlangıcı oldukça yeni sayılabilir. Genelde zaman serisi ve panel veri analizleri dikkate alınarak yapılan çalışmalar, bazı istisnalar olmak üzere, ekonomik özgürlüklerin iktisadi büyümeyi hızlandırıcı bir etki yarattığını ortaya koymuştur.

100 ülkenin ekonomik özgürlük endeks değerlerini kullanarak iktisadi büyüme üzerinde ortaya çıkabilecek olan etkileri 1985 – 1988 dönemi için panel veri analiziyle inceleyen De Vanssay ve Spindler (1994), ekonomik gelişimin temel hedef olarak dikkate alınması durumunda iktisadi kaynakların daha rasyonel kullanılarak, bu kaynakların ilk etapta kapsamlı kurumsal yapılanmaların inşası için değerlendirilmesinden ziyade ekonomik bakımdan özgürlükçü sistemin tesisi için kullanılması gerekliliği üzerinde durmuşlar ve böylesi bir sürecin de hızlı iktisadi büyümeye kaynaklık ettiği görüşünü savunmuşlardır.

Çalışmasında ekonomik özgürlükler, kişi başına düşen gelir ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkileri 28'i düşük, 43'ü orta ve 23'ü de yüksek gelirli olmak üzere toplam 94 ülke için panel veri analizleri yardımıyla inceleyen İslam (1996), düşük gelirli ülkelerde ekonomik özgürlükler ile kişi başına düşen gelir arasında ve yüksek gelirli ülkelerde ise ekonomik özgürlükler ile iktisadi büyüme arasında doğrudan bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Ayal ve Karras (1998), ekonomik özgürlükleri oluşturan toplam 13 kriter ile kişi başına düşen GSYİH arasındaki ilişkiyi 58 ülke için 1975-1990 dönemini dikkate alarak inceledikleri çalışmalarında, ilgili kriterler ile kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) arasında pozitif yönlü güçlü bir korelasyon olduğu sonucuna ulaşmışlar ve iktisadi büyümenin özellikle para arzındaki artış, enflasyon değişkenliği, kamusal girişimler, negatif faiz oranları, ticaret vergileri, karaborsa döviz kurları, ticaret hacminin büyüklüğü ve yabancı sermaye işlemleri gibi faktörlerle istatistiki olarak anlamlı bir korelasyona sahip olduğunu öne sürmüşlerdir.

Panel nedensellik analizi yardımıyla 1975-1995 döneminde ekonomik ve politik özgürlükler ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkileri 78 ülke için inceleyen Farr vd. (1998), gecikmeli GSYİH düzeyinin cari dönem GSYİH değeri üzerinde ortaya çıkardığı pozitif etkilerin yanı sıra, ekonomik özgürlükler ile iktisadi büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisini yansıtan bulgulara ulaşmışlardır. Bununla birlikte yazarlar, politik

özgürlüklerin iktisadi büyüme ve ekonomik özgürlükler üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını da ortaya koymuşlardır.

Berggren (1999), 1975-1985 döneminde özgürlük endeks değerleri mevcut olan ülkeler için ekonomik özgürlüklerin gelir dağılımı ve iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini panel veri analizleri kapsamında incelediği çalışmasında, ekonomik özgürlük düzeyini artırmayı başaran ülkelerde gelir dağılımındaki adaletin ve dolayısıyla da iktisadi büyümenin daha hızlı sağlanacağını belirtmiştir. Berggren (1999) tarafından yapılan çalışmanın bir benzeri Scully (2002)'nin analiziyle ortaya konmuştur. Scully (2002), gelişmiş ülkeler ile yeni sanayileşen bazı Asya ülkelerini dikkate aldığı çalışmasında, ekonomik özgürlüklerin iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini iki ve üç aşamalı En Küçük Kareler (EKK) yöntemini kullanarak araştırmıştır. Yazar tarafından elde edilen bulgular; ekonomik özgürlüklerin iktisadi gelişim sürecine artan bir katkı sağladığını ve piyasada yaratılan gelir için dağılım sürecinin etkinliğini artırarak, gelir eşitsizliği baskısını azalttığını ortaya koymuştur. Bu çalışmalara paralel olarak Ashby ve Sobel (2008), Amerikan eyaletlerindeki ekonomik özgürlük, gelir eşitsizliği ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkileri 1980-2003 dönemi için incelemişlerdir. Panel veri analizlerine ilişkin bulgular; ekonomik özgürlük düzeyinin, yüksek gelir ve gelir düzeyindeki hızlı artış oranı ile pozitif yönlü bir ilişki sergilediğini ve buna bağlı olarak da gelir adaletsizliğinin azaldığını göstermiştir.

Heckelman (2000), ekonomik özgürlüklerin büyüme süreci üzerinde yarattığı etkileri 96 ülke için 1991-1997 periyodu boyunca incelediği çalışmasında, ekonomik özgürlüklerin iktisadi büyüme için bir öncül niteliğinde olduğunu ifade etmiş, ancak büyüme sürecinin ekonomik özgürlükler üzerinde net bir etkisinin olmadığını öne sürmüştür.

Fiji ekonomisinde yaşanan demokratikleşme hareketleri ile iktisadi özgürlük sürecinin büyüme üzerindeki etkilerini 1968-1996 dönemi için zaman serisi analizleri yardımıyla inceleyen Gounder (2002), demokratik yapılanmanın ve ekonomik özgürlüğün iktisadi büyüme için hayati değer taşıyan iki faktör olduğunu belirtmiş ve bu faktörlerin etkinliğine bağlı olarak hızlı ekonomik büyümenin sağlandığını savunmuştur.

Yüksek, orta ve düşük gelirli olmak üzere toplam 152 ülkede yaşanan iktisadi büyüme süreci üzerinde ekonomik özgürlüklerin, beşeri sermaye birikiminin, yaşam beklentisinin ve eğitim seviyesinin yarattığı etkileri 1999 yılı için yatay kesit analizleri yardımıyla inceleyen Madan (2002), özellikle ekonomik özgürlük düzeyinin iktisadi büyümeyi belirleyen ve bu faktörü pozitif yönlü etkileyen bir değişken olduğu sonucuna varmıştır.

Bengoa ve Sanchez-Robles (2003); ekonomik özgürlükler, doğrudan yabancı yatırımlar ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkileri 1970-1999 dönemi için 18 Latin Amerika ülkesini dikkate alarak panel veri analizleri yardımıyla incelemişlerdir. Yazarlar tarafından ulaşılan sonuçlar, artan ekonomik özgürlüklerin doğrudan yabancı yatırımların hacmini genişlettiğini ve buna bağlı olarak da hızlı iktisadi büyüme sürecini tetiklediğini göstermiştir. Benzer bir analiz 85 ülke için panel Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) yardımıyla Azman-Saini vd. (2010) tarafından da yapılmış ve yazarlar, tek başına doğrudan yabancı yatırımların iktisadi büyüme üzerinde pozitif bir etkisinin olmadığını, ancak yüksek oranlı ekonomik özgürlüklere bağlı olarak ülkeye çekilebilecek yabancı sermaye neticesinde büyüme sürecinin hızlandırılabileceğini vurgulamışlardır.

Ülkeler arasındaki iktisadi büyüme farklılıklarını ekonomik özgürlükler, kıyı şeridine olan yakınlık, tropikal iklimin etkisi, uzaklık ile fiziki ve beşeri sermayeye bağlayan Gwartney vd. (2004), 1980-2000 dönemi için 99 ülkeyi dikkate aldıkları çalışmalarında, ekonomik özgürlüklerin bu farklılıkları ortaya çıkaran en önemli faktör olduğunu ve iktisadi büyüme süreci üzerinde pozitif yönlü etkiler ortaya çıkardığını öne sürmüşlerdir.

1980-2000 döneminde 102 ülkedeki ekonomik özgürlükler sürecini ve bu sürecin iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini inceleyen Weede (2006), iktisadi büyümenin en önemli belirleyicisi olarak gördüğü ekonomik özgürlüklerin, kurduğu panel veri modelinde dikkate aldığı bölgesel konum, kıyı kesimi nüfusu ve beşeri sermaye birikimine kıyasla daha baskın bir etkiye sahip olduğunu vurgulamıştır.

Panel nedensellik analizini kullanarak 72 ülkede ekonomik özgürlükler ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkileri 1970-1999 dönemi için inceleyen Justesen (2008), ekonomik özgürlük bileşenlerini oluşturan bazı faktörlerin iktisadi büyüme üzerinde pozitif yönlü etkiler yarattığı sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte yazar, büyüme sürecinin ekonomik özgürlükler üzerinde zayıf bir etki ortaya çıkardığını da ifade etmiştir.

Dış yardımlar, ekonomik özgürlükler ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkileri 1990-2000 dönemi için 68 ülkeyi dikkate alarak panel veri analizleri yardımıyla inceleyen Heckelman ve Knack (2009), dış yardımların farklı ekonomik özgürlük bileşenlerini pozitif yönlü etkilemesine bağlı olarak iktisadi büyüme sürecinin hızlanacağını öne sürmüşler, ancak söz konusu bu etkinin her özgürlük bileşeni için geçerli olmadığını da vurgulamışlardır.

Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatı (SAARC) üyesi beş ülkedeki iktisadi büyüme sürecini ekonomik özgürlükler kapsamında 1995-

2007 dönemi için panel Gecikmesi Dağıtılmış Otoresif Model (ARDL) yardımıyla inceleyen Mahmood vd. (2010), ekonomik özgürlükler düzeyinin dikkate alınan ülkelerdeki GSYİH düzeylerini pozitif ve istatistiki bakımdan anlamlı etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Kontrol değişkeni olarak modele kattıkları dışa açıklık ve doğrudan yabancı yatırımların da GSYİH düzeyini pozitif yönlü etkilediğini belirten yazarlar, bireylerin kendi kararlarını verebildikleri serbest piyasa ekonomilerinde büyüme sürecinin hızlandığını da vurgulamışlardır.

Mahmood ve Azid (2011); 29'u yüksek gelir, 18'i üst-orta gelir, 26'sı alt-orta gelir ve 23'ü de düşük gelir grubunda yer alan toplam 96 ülkede ekonomik özgürlüklerin iktisadi büyüme süreci üzerinde yarattığı etkileri 2000-2006 dönemini dikkate alarak araştırmışlardır. Analizlerinde panel ARDL ve nedensellik testlerini kullanan yazarlar; yüksek ve alt-orta gelir grubu içinde yer alan ülkelerde çift yönlü; üst-orta ve düşük gelir grubu içinde yer alan ülkelerde ise ekonomik özgürlüklerden iktisadi büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi elde etmişlerdir.

Williamson ve Mathers (2011); ekonomik özgürlükler, kültür ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkileri 141 ülkeyi dikkate alarak 1970 – 2004 dönemi için panel veri analizleri yardımıyla inceledikleri çalışmalarında, ülkelerin sahip oldukları kültür ve ekonomik özgürlük düzeyleri ile iktisadi büyüme arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki elde etmişler, ancak bu ilişkinin ortaya çıkabilmesinin ön koşulunu da her iki değişkenin aynı büyüme regresyonu içerisinde kullanılmasına bağlamışlardır. Ayrıca yazarlar, böyle bir regresyon ilişkisinde ekonomik özgürlüklerin büyüme düzeyi üzerinde yarattığı etkinin, kültür değişkenine kıyasla daha baskın olduğunu da ifade etmişlerdir.

Ekonomik özgürlükler ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiler, çok sınırlı olmakla birlikte Türkiye ekonomisi dikkate alınarak da incelenmiştir. Demokrasi ile ekonomik özgürlüklerin iktisadi performans üzerindeki etkilerini Türkiye ekonomisi için 1970-2005 dönemi itibarıyla zaman serileri analizi kapsamında araştıran Beşkaya ve Manan (2009), ekonomik özgürlükler ile ekonomik performans arasında pozitif yönlü bir ilişki elde etmelerine karşın, benzer bir sonuca demokrasi ile ekonomik büyüme arasında ulaşamamışlardır.

Türkiye ekonomisinde 1970-2006 dönemi için ekonomik özgürlükler ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkileri ARDL testi ve Johansen eşbütünleşme metodu yardımıyla inceleyen Yenipazarlı (2009), özgürlükçü bir iktisadi yapılanmanın ekonomik büyüme sürecini hızlandırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Ekonomik özgürlüklerin iktisadi büyüme süreci üzerinde pozitif yönlü etkiler yarattığını ortaya koyan çalışmaların yanı sıra, ilgili

değişkenler arasında anlamsız ve negatif yönlü ilişkilerin varlığını gösteren az sayıda çalışma da mevcuttur. Carlsson ve Lundström (2001), 1975-1995 dönemi için 74 ülkeyi dikkate alarak ekonomik özgürlüklerin iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini toplam sekiz ekonomik özgürlük kriteri bazında inceledikleri çalışmalarında, ekonomik özgürlüklerin iktisadi büyüme süreci için gerekli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte yazarlar, dikkate aldıkları endeks kategorilerinin bir kısmının anlamsız ve diğer bir kısmının ise negatif etkiler yarattığından dolayı ekonomik özgürlüklerin büyüme süreci için doğrudan pozitif bir etki ortaya çıkardığını söylemenin zor olduğunu da belirtmişlerdir.

Geliştirdikleri ekonomik özgürlük endeksi yardımıyla 40 ülkede 1980-1990 dönemi için iktisadi özgürlükler ile büyüme arasındaki ilişkileri panel veri analizleri yardımıyla inceleyen Sturm vd. (2002), ilgili değişkenler arasında bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Santhirasegaram (2007), politik ve ekonomik özgürlüklerin iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini 2000-2004 dönemi için 70 gelişmekte olan ülke kapsamında incelediği çalışmasında, politik özgürlükler ile iktisadi büyüme arasında negatif yönlü güçlü bir ilişki elde etmiştir. Benzer şekilde ekonomik özgürlüklerin de iktisadi büyüme üzerinde negatif yönlü etkiler yarattığını vurgulayan yazar, söz konusu bu etkinin istatistiki bakımdan anlamsız olduğunu da ifade etmiştir.

Sarıbaş (2009), 49 ülkenin 1995-2004 dönemindeki ekonomik özgürlük düzeyi ile iktisadi büyüme süreci arasındaki ilişkileri panel veri analizleri yardımıyla incelediği çalışmasında, ilgili değişkenler arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu gösteren sonuçlara ulaşmıştır.

Ismail (2010), gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki gelir eşitsizliği ile ekonomik özgürlüklerin iktisadi büyüme süreci üzerindeki etkilerini 2000-2007 dönemini baz alarak incelediği çalışmasında, ilgili değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin söz konusu olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Pourshahabi vd. (2011), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkelerinde 1997-2007 dönemi için ekonomik özgürlükler, doğrudan yabancı yatırımlar ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkileri panel veri analizleri yardımıyla araştırdıkları çalışmalarında, ekonomik özgürlüklerin doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde pozitif ancak istatistiki bakımdan anlamsız bir etki ortaya çıkardığını vurgulamışlardır. Kurdukları modele, ifade edilen değişkenlerin yanı sıra kamusal tüketim harcamaları, kamusal yatırımlar ve beşeri sermaye düzeyini de ekleyen yazarlar, büyüme sürecinin ekonomik özgürlüklerden bağımsız olarak hızlandığı sonucuna ulaşmışlardır.

3. YÖNTEM VE VERİLER

Bu çalışmada, ekonomik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler 50'si gelişmiş, 71'i gelişmekte olan ve 23'ü de az gelişmiş olmak üzere toplam 144 ülke için 1995-2012 dönemi dikkate alınarak panel veri analizleri yardımıyla incelenmiştir. Analizlerde kullanılan kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla değişkenine ilişkin veriler Uluslararası Para Fonu (IMF) ve on ekonomik özgürlük kriterine ilişkin veriler ise Heritage Foundation'un resmi internet sitesinden elde edilmiştir. Ayrıca literatürde sıklıkla kullanılan yolsuzluktan korunma endeksi, yine Heritage Foundation tarafından oluşturulan endeks değeri dikkate alınmak suretiyle çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışma kapsamına dahil edilen ülkeler Ek-1'de sunulmuştur. Tablo 1, çalışmaya dahil edilen değişkenler ile ilgili kısaltmalar ve bu değişkenlerin birim değerlerini göstermektedir.

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Değişkenlere İlişkin Kısaltmalar ve Birimler

Değişken Adı	Kısaltma	Birim	Değişken Adı	Kısaltma	Birim
Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	KBGSYİH	\$	Parasal Özgürlükler	PÖ	Endeks
Ekonomik Özgürlükler	EÖ	Endeks	Yatırım Özgürlükleri	YÖ	Endeks
Ticari Özgürlükler	TÖ	Endeks	Finansal Özgürlükler	FÖ	Endeks
Mali Özgürlükler	MÖ	Endeks	Mülkiyet Hakları	MH	Endeks
Kamu Harcamaları	KH	Endeks	İş Yapma Özgürlükleri	İYÖ	Endeks
Yolsuzluktan Korunma	YK	Endeks			

Heritage Foundation tarafından hazırlanan ekonomik özgürlük endeksi on kriter üzerinde değerlendirilmektedir. Her kritere verilen puanların ortalaması alınarak ilgili ülkenin ekonomik özgürlükler bazında endeks değeri belirlenmektedir. İlgili kriterler bazında ülkelere verilen puanlar 0-100 arasında değişen bir skala yardımıyla değerlendirilmekte; sıfır endeks değerine yaklaştıkça ekonomik özgürlüklerin azaldığı ve 100 endeks değerine yaklaştıkça da özgürlüklerin arttığı vurgulanmaktadır.

Ekonomik bir ilişkinin belirlenmesinde model kapsamındaki diğer değişkenlerle ilişkili olabilen ve gözlenemeyen bireysel özel etkileri kontrol etme isteğini yansıtan panel veri analizleri, 1980'li yıllardan itibaren artan bir ilgi görmektedir (Hausman ve Taylor, 1981: 1377). Panel veri analizinde birden fazla yatay kesit objesinin analiz dönemindeki gözlemleri kullanılarak regresyon yapılmakta ve bu nedenle de zaman serisi ile yatay kesit dalgalanmasına izin verilmektedir. Tipik bir panel veri analizinde bağımlı değişken için N sayıda bireyin T dönemlik zaman serisi verileri kullanılarak

analiz yapılmaktadır. Genel anlamda panel veri denklemi aşağıdaki (1) numaralı eşitlik ile ifade edilmektedir: (Kaya ve Yılmaz, 2006: 69)

$$Y_{it} = \beta_1 + \beta_2 X_{2it} + \beta_3 X_{3it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

(1) numaralı denklem; tüm bağımsız değişkenlerin, yatay kesit birimlerinin hepsini aynı derecede etkilediğini öngörmektedir. Aksi bir durumda ise ifade edilen denklem yetersiz kalmaktadır. Bu noktada ortaya çıkan önemli bir konu, başlangıç noktasının (β_1) nasıl tanımlanacağıdır. Başlangıç noktası, tüm birimler için sabit tutulabilir veya farklı birimler için farklı başlangıç noktalarının olmasına izin verilebilir. Dikkate alınan kısıtlar doğrultusunda, sabit ve tesadüfi etkili modeller olmak üzere iki yöntem ortaya çıkmaktadır. Başlangıç noktasının tüm yatay kesit birimleri için farklı sabit bir değer alacağını öngören sabit etkili model, (2) numaralı eşitlik yardımıyla ifade edilmektedir: (Judge, 1985: 519)

$$y_{it} = \bar{\beta} + \alpha_i + \beta_1 X_{1it} + \dots + \beta_k X_{kit} + \varepsilon_{it} \quad i = 1, 2, \dots, G \text{ ve } t = 1, 2, \dots, N \quad (2)$$

(2) numaralı eşitlikte y_{it} , bağımlı değişkeni; $\bar{\beta}$, ortalama sabit terimi; α_i , i kesiti için ortalama sabit terimden farklılığı; X_{it} , bağımsız değişkenleri; i yatay kesit birimini; t , zamanı ve ε_{it} ise hata terimini göstermektedir. Bu eşitlikte yer alan hata terimi ile açıklayıcı değişkenler arasında bir ilişkinin söz konusu olması durumunda sabit etkiler modelinin kullanılması daha doğru olmaktadır. Çünkü bu durumda sabit etkiler modelinin tahmincileri sapmasız olmaktadır. Benzer şekilde, kesit sayısının az ve gözlem sayısının büyük olduğu durumlarda da sabit etkiler modelinin kullanılması uygundur.

Tesadüfi etkiler modeli ise başlangıç noktasını rassal değişken olarak tanımlamaktadır. Buna göre başlangıç noktaları, β_1 sabit değeri ile sıfır ortalamalı u_i rassal değişkeninin toplamından oluşmakta ve (3) numaralı denklem yardımıyla gösterilmektedir: (Wooldridge, 2009: 489)

$$y_{it} = \beta_1 + \beta_2 X_{2ij} + \dots + \beta_k X_{kij} + \alpha_i + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

Sabit etkiler modelinde, bir veya birden fazla X_{ij} ile ilişkili olduğu düşünüldüğünden dolayı α_i , elemine edilmeye çalışılmaktadır. (3) numaralı tesadüfi etkiler modelinde ise, tüm zaman periyodu boyunca her bir açıklayıcı değişken ile ilişkisiz olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla (3) numaralı denklem, gözlenemeyen etkiyi belirten α_i ile açıklayıcı

değişkenler arasında herhangi bir ilişki olmadığını vurgulayan aşağıdaki gibi bir varsayım ile tesadüfi etkiler kalıbına dönüşecektir:

$$Cov(X_{ij}, \alpha_i) = 0 \quad t = 1, 2, \dots, J \text{ ve } j = 1, 2, \dots, k \quad (4)$$

Genel olarak belirtmek gerekirse, ideal bir tesadüfi etkiler modeli, hem sabit etkiler modelinin varsayımlarını bünyesinde barındıran ve hem de α_i 'nin tüm zaman dönemi boyunca modelde yer alan açıklayıcı değişkenlerden bağımsız olduğunu kabul eden bir yöntemdir. Eğer α_i ile açıklayıcı değişkenler arasında bir ilinti olduğu düşünülüyorsa, sabit etkiler modelinin kullanılması daha doğru olacaktır.

Çalışmada ayrıca panel veri uygulamaları için birim kök, Pedroni ve Kao eşbütünleşme testleri ile Granger nedensellik analizine de yer verilmiştir. Pedroni (1999) tarafından geliştirilen eşbütünleşme testi, aşağıdaki (5) numaralı panel regresyonundan hareketle ifade edilmektedir:

$$y_{it} = \alpha_{it} + \delta_{it}t + X_{it}\beta_i + e_{it} \quad (5)$$

(5) numaralı eşitlikte yer alan y_{it} ve X_{it} sırasıyla $(N^*T) \times 1$ ve $(N^*T) \times m$ boyutundaki gözlemlenebilen değişkenleri vurgulamaktadır. Bu test, panel serilerinde eşbütünleşik bir ilişkinin olmadığını sınavan sıfır hipotezinin asimptotik ve sonlu gözlem özellikleri üzerine inşa edilmiştir. Hem uzun dönem eşbütünleşik vektörlerinde ve hem de dinamik modellerde panel seriyi oluşturan bireysel kesitler arasındaki heterojenliği ölçmeye olanak tanıyan bu eşbütünleşme analizi, iki test grubundan oluşmaktadır. İlk grubu oluşturan testler, boyutlar-içi yaklaşım üzerine temellendirilmiş olup; panel ν -istatistiği, panel ρ -istatistiği, panel PP-istatistiği ve panel ADF-istatistiği olmak üzere dört testten oluşmaktadır. Bu istatistikler, tahmin edilen kalıntı serileri üzerindeki birim kök testleri için farklı yatay kesit birimleri arasında otoregresif katsayıları birleştirmektedir. İkinci grubu oluşturan testler ise boyutlar-arası yaklaşım üzerine inşa edilmiştir ki, toplamda üç testten meydana gelmektedirler. Bunlar; grup ρ -istatistiği, grup PP-istatistiği ve grup ADF-istatistiğidir. Bu istatistikler de her bir yatay kesit birimi için bireysel olarak tahmin edilen ortalama katsayı tahmincilerine dayanmaktadır (Lee, 2005: 419).

Kao (1999) tarafından geliştirilen panel eşbütünleşme testi, sıfır hipotezinin seriler arasında eşbütünleşik bir ilişkinin olmadığını gösteren hata kalıntıları (ε_{it}) için DF ve ADF testlerine dayanmaktadır. Pedroni (1999) testinin aksine, kesikli ve homojen katsayılar özelinde bir sınavın

söz konusu olduğu bu test, aşağıdaki gibi bir panel regresyon modeline dayanmaktadır: (Lau vd., 2011: 148)

$$y_{it} = x'_{it}\beta + z'_{it}\gamma + \varepsilon_{it} \quad (6)$$

(6) numaralı eşitlikte y_{it} ve x_{it} 'nin $I(1)$ seviyesinde durağan oldukları ve eşbütünlüklük bir ilişkinin gerçekleşmediği varsayılmaktadır. $z_{it} = \{\mu_i\}$ gibi bir eşitliği savunan Kao (1999), ε_{it} serisi için yapılacak DF ve ADF birim kök testlerinden hareketle seriler arasındaki eşbütünlükleme ilişkisini araştırmıştır. DF serisinin, $\hat{\varepsilon}_{it} = \rho\hat{\varepsilon}_{i,t-1} + v_{it}$ ve ADF serisinin ise

$$\hat{\varepsilon}_{it} = \rho\hat{\varepsilon}_{i,t-1} + \sum_{j=1}^p \varphi_j \Delta \hat{\varepsilon}_{i,t-j} + v_{itp} \quad \text{eşitlikleri yardımıyla hesaplandığı}$$

kalıplarda, $\hat{\varepsilon}_{it} = \tilde{y}_{it} - \tilde{x}_{it}\hat{\beta}$ ve $\tilde{y} = y_{it} - \bar{y}_i$ olmaktadır. Bu kalıplardan hareketle ρ ve t istatistiklerinin EKK tahminleri,

$$\hat{\rho} = \frac{\sum_{i=1}^N \sum_{t=2}^T \hat{\varepsilon}_{it} \hat{\varepsilon}_{i,t-1}}{\sum_{i=1}^N \sum_{t=2}^T \hat{\varepsilon}_{it}^2} \quad \text{ve} \quad t_{\rho} = \frac{(\hat{\rho} - 1) \sqrt{\sum_{i=1}^N \sum_{t=2}^T \hat{\varepsilon}_{i,t-1}^2}}{S_e} \quad (7)$$

denklemleri yardımıyla hesaplanmaktadır.

Eşbütünlükleme analizlerini takiben, değişkenler arasındaki sebep-sonuç ilişkileri literatüre ilk kez Granger (1964, 1969) tarafından kazandırılan ve daha sonra ise Hamilton (1994) tarafından geliştirilen nedensellik analizleri yardımıyla incelenmiştir. Granger nedenselliğinde X ve Y gibi iki değişken arasındaki ilişkinin yönü araştırılır. Eğer mevcut Y değeri, X değişkenin şimdiki değerinden çok, geçmiş dönem değerleri ile daha iyi tahmin edilebiliyorsa, X değişkeninden Y değişkenine doğru bir Granger nedenselliğinden söz edilebilir (Charemza ve Deadman, 1993: 190). İki değişken arasında “sebeplik ilişkisi” araştırılırken aşağıdaki kalıplar uygulanır: (Kutlar, 2007: 267)

$$Y_{it} = \sum_{i=1}^n \alpha_{it} Y_{i,t-k} + \sum_{i=1}^n \beta_{it} X_{i,t-k} + u_{1it} \quad (8)$$

$$X_{it} = \sum_{i=1}^n \alpha_{it} X_{i,t-k} + \sum_{i=1}^n \beta_{it} Y_{i,t-k} + u_{2it} \quad (9)$$

Burada, $u_{1i,t}$ ve $u_{2i,t}$ hata terimlerinin ilişkisiz oldukları varsayılmaktadır. Böylece, (8) ve (9) numaralı denklemler değişkenlerin

geçmiş değerlerine bağlı olduğu kadar, kendi geçmiş değerlerinin de bir fonksiyonudur. Granger nedenselliğinde; Y_{it} ile X_{it} arasında tek ve çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olabileceği gibi, değişkenler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olmadığı durum da ortaya çıkabilir.

4. UYGULAMA BULGULARI

Çalışmanın bu kısmında; sırasıyla 50'si gelişmiş, 71'i gelişmekte olan ve 23'ü ise azgelişmiş olmak üzere toplam 144 ülkede 1995-2012 dönemi için ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri panel veri analizleri yardımıyla incelenecektir.

4.1. Gelişmiş Ülkelere İlişkin Uygulama Bulguları

Modellerde kullanılan değişkenlerin durağan olup olmadıklarının ve eğer durağan iseler hangi seviyede durağanlığın gerçekleştiğinin bilinmesi önemli bir husustur. Bu bağlamda Tablo 2, gelişmiş ülkelerin panel veri değişkenlerine ait çeşitli birim kök test sonuçlarını göstermektedir. Analiz bulguları, dikkate alınan birim kök testleri için ilgili değişkenlerin bir kısmının seviye değerinde ve diğer bir kısmının ise birinci fark değerinde durağan olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Hadri Z İstatistiği'ne göre, model kapsamında değerlendirilen tüm değişkenler birinci fark değerlerinde durağan çıkmışlardır.

Tablo 2. Gelişmiş Ülkelere İlişkin Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	LLC İstatistiği			Breitung t İstatistiği			IPS W İstatistiği				
	Seviye	Birinci Fark	Gözlem Sayısı	Seviye	Birinci Fark	Kesit Sayısı	Gözlem Sayısı	Seviye	Birinci Fark	Kesit Sayısı	Gözlem Sayısı
KBGSYİH	-2.894*	-	769	5.410	-3.647*	50	703	-1.369***	-	50	769
EÖ	-3.383*	-	816	1.117	-9.841*	50	730	-2.374*	-	50	816
İYÖ	-4.862*	-	835	-1.410***	-	50	785	-2.104**	-	50	835
TÖ	-7.854*	-	820	-4.766*	-	50	770	-4.527*	-	50	820
MÖ	-57.582*	-	807	-0.996	-5.950*	49	726	-10.834*	-	49	807
KH	0.062	-12.910*	772	7.338	-6.106*	50	722	0.726	-11.898*	50	772
PÖ	-16.037*	-	820	0.979	-10.814*	50	729	-4.124*	-	50	820
YÖ	-2.317**	-	659	-0.530	-12.585*	41	608	-1.086	-12.631*	41	649
FÖ	-4.954*	-	662	-1.514***	-	40	622	-2.162**	-	40	662
MH	0.036	-15.616*	394	0.669	-9.328*	27	395	0.862	-13.040*	27	422
YK	-4.783*	-	787	-0.937	-9.003*	50	722	-4.948*	-	49	787
Değişkenler	ADF – Fisher χ^2 İstatistiği			PP – Fisher χ^2 İstatistiği			Hadri Z İstatistiği				
	Seviye	Birinci Fark	Kesit Sayısı	Seviye	Birinci Fark	Kesit Sayısı	Gözlem Sayısı	Seviye	Birinci Fark	Kesit Sayısı	Gözlem Sayısı
KBGSYİH	110.613	212.003*	50	753	46.616	50	800	11.192	-0.130	50	850
EÖ	137.522*	-	50	816	145.520*	50	850	12.517	-0.140	50	850
İYÖ	133.528**	-	50	835	162.504*	50	850	10.184	-3.224	50	900
TÖ	160.697*	-	50	820	160.396	50	850	9.842	-2.602	50	850
MÖ	172.016*	-	49	807	134.371*	49	833	9.847	-4.144	49	833
KH	115.906	324.254*	50	772	91.493	50	800	13.241	-8.818	50	850
PÖ	131.222**	-	50	820	102.425	50	800	15.965	-9.711	50	850
YÖ	99.183**	-	40	659	76.574	46	736	10.966	-4.104	47	799
FÖ	114.610*	-	40	662	101.047	44	704	11.585	-9.358	45	765
MH	38.188	232.178*	27	422	106.898*	35	595	12.600	-7.696	35	595
YK	191.231*	-	49	787	160.096	50	850	10.732	-12.454	50	850

Not: Fisher testleri için istatistik değerleri asimptotik χ^2 dağılımı, diğer dört test içinse asimptotik normallik varsayımı dikkate alınarak hesaplanmıştır. Tabloda yer alan *, ** ve *** işaretleri ilgili değişkenin sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde durağan olduğunu ifade etmektedir. İstatistik değerlik hesaplanırken uygun gecikme uzunluğu seçiminde SIC kriterinden yararlanılmıştır. Ayrıca, istatistik değerlerinin elde edildiği sıradında LLC, PP-Fisher Hadri testleri için Bartlett Kerneli söz önmünde bulunduğularak Newey-West Bandwidth seçimi dikkate alınmıştır.

Serilere ait durağanlık bilgilerinin elde edilmesini takiben değişkenler arasında uzun dönemli ilişkilerin geçerli olup olmadığının tespit edilebilmesi amacıyla Pedroni ve Kao eşbütünleşme testlerinden yararlanılmış ve analiz bulguları Tablo 3’de gösterilmiştir. Analiz sonuçları, Pedroni eşbütünleşme testi için ilgili değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin söz konusu olduğunu, Kao eşbütünleşme testi içinse herhangi bir eşbütünleşik ilişkinin geçerli olmadığını ortaya koymuştur.

Tablo 3. Gelişmiş Ülkeler İçin Pedroni ve Kao Eşbütünleşme Test Sonuçları

Pedroni Eşbütünleşme Testi					
Test	İstatistik	Olasılık	Test	İstatistik	Olasılık
Panel <i>v</i> İstatistiği	-2.205	0.986	Grup <i>rho</i> İstatistiği	11.691	0.997
Panel <i>rho</i> İstatistiği	10.059	0.998	Grup <i>PP</i> İstatistiği	-14.865*	0.000
Panel <i>PP</i> İstatistiği	-4.368*	0.000	Grup <i>ADF</i> İstatistiği	-5.755*	0.000
Panel <i>ADF</i> İstatistiği	-5.162*	0.000			
Kao Eşbütünleşme Testi					
Test	İstatistik		Olasılık		
Kao – ADF	-0.930		0.176		

Not: Tabloda yer alan * işareti, ilgili test istatistiğinin %1 önem düzeyinde istatistikî bakımdan anlamlı olduğunu yansıtmaktadır. İstatistik değerleri hesaplanırken uygun gecikme uzunluğu seçiminde SIC kriterinden yararlanılmıştır. Ayrıca, istatistik değerlerinin elde edilişi sırasında Barlett Kerneli göz önünde bulundurularak Newey-West Bandwith seçimi dikkate alınmıştır.

Panel veri değişkenleri arasında Pedroni eşbütünleşme testine göre uzun dönemli ilişkilerin bulunması, modele dahil edilen değişkenler arasında en azından tek yönlü de olsa bir nedensellik ilişkisinin olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Tablo 4, gelişmiş ülkelerin panel veri değişkenleri için yapılan Granger nedensellik test sonuçlarını göstermektedir.

Granger nedensellik testinden elde edilen sonuçlara göre; KBGSYİH ile EÖ, İYÖ, TÖ, MÖ, KH, PÖ, YÖ, FÖ ve MH arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi elde edilmiştir. Bu sonuç, gelişmiş ülkelerdeki yüksek oranlı iktisadi özgürlük düzeylerinin, finansal piyasalar üzerindeki sınırların kaldırılmasının, iç ve dış ticarete yüksek oranlı liberalizasyonun, piyasa mekanizmasının etkin işlerliğini sağlayan düşük vergi oranlarının, özel sektörün nispeten daha fazla egemenliği altında bulunan serbest pazar sisteminin, güçlü paraya ulaşabilme ve bununla ihtiyaçları karşılayabilme yeteneğinin, yerli ve yabancı yatırımcılara sağlanan yatırım yapabilme özgürlüklerinin ve mülkiyet haklarının etkin bir şekilde güvence altına alınmasının iktisadi büyüme süreci üzerinde yarattığı etkileri göstermektedir. Bunun yanı sıra, KBGSYİH ile YK değişkenleri arasında ortaya çıkan çift yönlü nedensellik ilişkisi, büyüme süreci ile yolsuzlukların önlenmesi arasında karşılıklı bir sebep-sonuç ilişkisinin olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 4. Gelişmiş Ülkeler İçin Granger Nedensellik Test Sonuçları

Değişken Çifti	Nedenselliğin Yönü	F İstatistiği	Olasılık	Değişken Çifti	Nedenselliğin Yönü	F İstatistiği	Olasılık
KBGSYİH – EÖ(1)	-	0.059	0.807	KBGSYİH – PÖ(1)	-	0.474	0.491
EÖ – KBGSYİH(1)	→	2.197***	0.083	PÖ – KBGSYİH(1)	→	2.505**	0.033
KBGSYİH – İYÖ(1)	→	21.766*	0.000	KBGSYİH – YÖ(1)	-	0.065	0.798
İYÖ – KBGSYİH(1)	-	0.217	0.640	YÖ – KBGSYİH(1)	→	6.201**	0.013
KBGSYİH – TÖ(1)	-	0.0905	0.341	KBGSYİH – FÖ(1)	-	0.382	0.536
TÖ – KBGSYİH(1)	→	2.299**	0.098	FÖ – KBGSYİH(1)	→	2.791**	0.028
KBGSYİH – MÖ(1)	-	0.553	0.456	KBGSYİH – MH(3)	-	0.563	0.639
MÖ – KBGSYİH(1)	→	2.031***	0.095	MH – KBGSYİH(1)	→	3.806*	0.004
KBGSYİH – KH(1)	-	0.087	0.767	KBGSYİH – YK(1)	→	2.694***	0.074
KH – KBGSYİH(1)	→	2.643**	0.041	YK – KBGSYİH(1)	→	6.681*	0.009

Not: Parantez içindeki değerler, maksimumum 5 gecikme uzunluğu dikkate alınarak AIC ve SIC kriterlerine göre belirlenmiş optimum gecikme uzunluklarını yansıtmaktadır. *, ** ve *** işaretleri ise sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde ilgili değişkenlerin anlamlı olduklarını vurgulamaktadır.

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin belirlenmesini takiben, KBGSYİH üzerinde etkili olan çeşitli özgürlük kriterlerinin büyüklüğünü saptayabilmek amacıyla sabit ve tesadüfi etkili modellerden yararlanılmış ve analiz bulguları Tablo 5’de sunulmuştur. Değişkenler arasında, Pedroni eşbütünleşme testi sonuçlarına göre uzun dönemli ilişkilerin edilmesi nedeniyle model çözümlerinde hata düzeltme mekanizmasına da yer verilmiştir.

Tablo 5. Gelişmiş Ülkelere Ait Model Tahmin Sonuçları

Temel Model					
$KBGSYIH_t = \beta_0 + \beta_1 E\ddot{O}_t + \beta_2 İY\ddot{O}_t + \beta_3 T\ddot{O}_t + \beta_4 M\ddot{O}_t + \beta_5 KH_t + \beta_6 P\ddot{O}_t + \beta_7 Y\ddot{O}_t + \beta_8 F\ddot{O}_t + \beta_9 MH_t + \beta_{10} YK_t + EC_{t-1}$					
Sabit Etkili Model			Tesadüfi Etkili Model		
Değişken	Katsayı	t - İstatistiği	Değişken	Katsayı	t - İstatistiği
C	-24.587*	-4.293	C	-61.725*	-31.199
EÖ	0.088***	2.043	EÖ	0.049***	2.096
İYÖ	0.051**	2.890	İYÖ	0.017*	8.880
TÖ	0.383*	8.532	TÖ	0.596*	38.958
MÖ	0.081***	1.797	MÖ	0.208*	12.483
ΔKH	-0.036***	-2.089	ΔKH	-0.046**	-2.240
PÖ	0.056***	2.175	PÖ	0.063*	3.090
ΔYÖ	0.064***	2.439	ΔYÖ	0.160*	9.688
FÖ	0.062***	1.686	FÖ	0.112*	8.233
ΔMH	0.007***	1.692	ΔMH	0.017***	1.971
YK	0.438*	11.019	YK	0.055*	3.495
EC(-1)	-0.907**	-2.166	EC(-1)	-0.973*	-3.590
Tanımlayıcı İstatistikler			Tanımlayıcı İstatistikler		
R ² : 0.763 F: 92.500* F(p): 0.000 DW: 2.044			R ² : 0.944 F: 1229.747* F(p): 0.000 DW: 2.024		
			Hausman Testi: 69.565 (0.000)		

Not: Değişkenler arasında eşbütünleşik bir ilişki elde edildiğinden modellere hata düzeltme parametresi eklenmiş ve EC(-1) olarak adlandırılmıştır. *, ** ve *** işaretleri ise sırasıyla %, %5 ve %10 önem düzeylerinde ilgili değişkenlerin anlamlı olduklarını vurgulamaktadır. Hausman testinde parantez içindeki değer, ilgili istatistiğe ait olasılık değerini yansıtmaktadır.

Model tahmin sonuçları incelendiğinde, Hausman testi doğrultusunda gelişmiş ülke grubu için sabit etkili modelin daha tutarlı sonuçlar verdiği görülmektedir. Analiz sonuçlarının Granger nedensellik testi ile paralel bulguları yansıttığı model tahmininde, çeşitli ekonomik özgürlük düzeyleri ile iktisadi büyüme arasında pozitif yönlü ve istatistiki bakımdan anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. KH değişkenine ait katsayının negatif ve istatistiki bakımdan anlamlı olması, gelişmiş ülkelerde kamusal harcama düzeyinin azalmasına bağlı olarak iktisadi büyümenin hızlanacağını yansıtmaktadır ki, bu sonuç iktisadi beklentileri karşılamaktadır. İlaveten,

modelde yer alan hata düzeltme mekanizmasına ait katsayının negatif ve istatistiki bakımdan anlamlı olması, kısa dönemde ekonomik özgürlük bazında ortaya çıkabilecek olan makroekonomik dengesizliklerin uzun dönemde düzeltilebileceğini ifade etmektedir.

4.2. Gelişmekte Olan Ülkelere İlişkin Uygulama Bulguları

Tablo 6, gelişmekte olan ülkelere ilişkin çeşitli panel birim kök test bulgularını yansıtmaktadır. Panel birim kök testleri sonuçları, ilgili değişkenlerin bir kısmının seviye değerinde ve diğer bir kısmının ise birinci fark değerinde durağan olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Hadri Z İstatistiği'ne göre, model kapsamında değerlendirilen tüm değişkenler birinci fark değerlerinde durağan çıkmışlardır.

Tablo 6. Gelişmekte Olan Ülkelere İlişkin Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	LLC t İstatistiği			Breitung f İstatistiği			IPS W İstatistiği			
	Seviye	Birinci Fark	Gözetim Sayısı	Seviye	Birinci Fark	Kesit Sayısı	Gözetim Sayısı	Seviye	Birinci Fark	Kesit Sayısı
KBGSYİH	-2.088*	-	1149	13.171	-7.274*	71	1030	5.123	-16.209*	71
EÖ	-4.396*	-	1154	-1.017	-12.529*	71	1048	-3.570*	-	71
İYÖ	-0.473	-28.186*	1070	4.279	-10.436*	71	1035	-0.069	-17.733*	71
TÖ	-27.692*	-	1164	-1.925**	-	71	1093	-12.043*	-	71
MÖ	-6.589*	-	1147	-2.997*	-	70	1077	-5.030*	-	70
KH	-6.912*	-	1158	2.184	-7.364*	71	1034	-6.071*	-	71
PÖ	-16.705*	-	1144	0.258	-9.252*	70	1017	-7.697*	-	70
YÖ	-1.861**	-	986	-3.595*	-	60	926	-1.466***	-	60
FÖ	-4.882*	-	964	-5.069*	-	58	906	-3.364*	-	58
MH	-3.871*	-	801	-0.980	-16.605*	55	810	-1.157	-17.584*	55
YK	-10.908*	-	1105	-3.436*	-	68	1037	-11.329*	-	68
Değişkenler	ADF – Fisher χ^2 İstatistiği			PP – Fisher χ^2 İstatistiği			Hadri Z İstatistiği			
	Seviye	Birinci Fark	Gözetim Sayısı	Seviye	Birinci Fark	Kesit Sayısı	Gözetim Sayısı	Seviye	Birinci Fark	Kesit Sayısı
KBGSYİH	80.698	478.996*	1096	64.191	583.363*	71	1136	16.943	-0.365	71
EÖ	205.028*	-	1154	170.228**	-	71	1207	13.935	-0.817	71
İYÖ	163.269	999.676*	1118	121.114	1043.09*	71	1136	14.326	-0.161	71
TÖ	316.223*	-	1164	239.668*	-	70	1190	12.420	-0.346	71
MÖ	237.325*	-	1147	239.668*	-	70	1190	11.694	-0.672	70
KH	273.501*	-	1158	241.287*	-	71	1207	13.112	-1.735	71
PÖ	264.054*	-	1144	181.160**	-	70	1190	15.749	-1.258	70
YÖ	137.456	905.165*	946	113.030	1080.31*	68	1088	12.220	-0.205	68
FÖ	171.717*	-	964	197.782*	-	64	1088	12.888	-0.974	64
MH	119.859***	-	801	120.794	867.996*	57	912	12.655	-0.883	62
YK	354.062*	-	1105	312.434*	-	69	1173	13.203	-0.858	69

Not: Fisher testleri için istatistik değerleri asimptotik χ^2 dağılımı, diğer dört test içinse asimptotik normallik varsayımı dikkate alınarak hesaplanmıştır. Tabloda yer alan * ** ve *** işaretleri ilgili değişkenin sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde durağan olduğunu ifade etmektedir. İstatistik değerleri hesaplanırken uygun gecikme uzunluğu seçiminde SIC kriterinden yararlanılmıştır. Ayrıca, istatistik değerlerinin elde edildiği sırasındaki LLC, PP – Fisher ve Hadri testleri için Bartlett Kerneli göz önünde bulundurularak Newey–West Bandwidth seçimi dikkate alınmıştır.

Serilere ait durağanlık bilgilerinin elde edilmesini takiben değişkenler arasında uzun dönemli ilişkilerin geçerli olup olmadığının tespit edilebilmesi amacıyla Pedroni ve Kao eşbütünleşme testlerinden yararlanılmış ve analiz bulguları Tablo 7’de gösterilmiştir. Analiz bulguları, her iki panel eşbütünleşme testi için ilgili değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin söz konusu olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 7. Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Pedroni ve Kao Eşbütünleşme Test Sonuçları

Pedroni Eşbütünleşme Testi					
Test	İstatistik	Olasılık	Test	İstatistik	Olasılık
Panel v İstatistiği	-10.904	0.982	Grup ρ İstatistiği	12.130	0.914
Panel ρ İstatistiği	6.209	0.974	Grup PP İstatistiği	-56.130*	0.000
Panel PP İstatistiği	-64.627*	0.000	Grup ADF İstatistiği	-19.637*	0.000
Panel ADF İstatistiği	-31.882*	0.000			
Kao Eşbütünleşme Testi					
Test	İstatistik		Olasılık		
Kao – ADF	-5.037*		0.000		

Not: Tabloda yer alan * işareti, ilgili test istatistiğinin %1 önem düzeyinde istatistiki bakımdan anlamlı olduğunu yansıtmaktadır. İstatistik değerleri hesaplanırken uygun gecikme uzunluğu seçiminde SIC kriterinden yararlanılmıştır. Ayrıca, istatistik değerlerinin elde edilişi sırasında Barlett Kerneli göz önünde bulundurularak Newey-West Bandwith seçimi dikkate alınmıştır.

Panel veri değişkenleri arasında Pedroni ve Kao eşbütünleşme testlerine göre uzun dönemli ilişkilerin bulunması, modele dahil edilen değişkenler arasında en azından tek yönlü de olsa bir nedensellik ilişkisinin olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Tablo 8, gelişmekte olan ülkelerin panel veri değişkenleri için yapılan Granger nedensellik test sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 8. Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Granger Nedensellik Test Sonuçları

Değişken Çifti	Nedenselliğin Yönü	F İstatistiği	Olasılık	Değişken Çifti	Nedenselliğin Yönü	F İstatistiği	Olasılık
KBGSYİH – EÖ(1)	-	0.015	0.901	KBGSYİH – PÖ(1)	-	0.485	0.485
EÖ – KBGSYİH(1)	→	5.353**	0.021	PÖ – KBGSYİH(1)	-	0.046	0.830
KBGSYİH – İYÖ(2)	→	3.324**	0.036	KBGSYİH – YÖ(1)	-	1.629	0.202
İYÖ – KBGSYİH(1)	-	0.555	0.573	YÖ – KBGSYİH(1)	→	9.264*	0.002
KBGSYİH – TÖ(1)	→	6.152**	0.013	KBGSYİH – FÖ(1)	-	1.749	0.186
TÖ – KBGSYİH(1)	→	22.109*	0.000	FÖ – KBGSYİH(1)	→	2.064**	0.041
KBGSYİH – MÖ(1)	-	1.517	0.218	KBGSYİH – MH(4)	-	1.778	0.105
MÖ – KBGSYİH(1)	→	4.430**	0.035	MH – KBGSYİH(1)	-	0.907	0.458
KBGSYİH – KH(1)	-	0.168	0.681	KBGSYİH – YK(1)	-	0.016	0.898
KH – KBGSYİH(1)	→	1.817***	0.079	YK – KBGSYİH(1)	-	0.749	0.386

Not: Parantez içindeki değerler, maksimum 5 gecikme uzunluğu dikkate alınarak AIC ve SIC kriterlerine göre belirlenmiş optimum gecikme uzunluklarını yansıtmaktadır. *, ** ve *** işaretleri ise sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde ilgili değişkenlerin anlamlı olduklarını vurgulamaktadır.

Granger nedensellik testinden elde edilen sonuçlar, KBGSYİH ile EÖ, İYÖ, KH, YÖ, MÖ ve FÖ değişkenleri ile tek yönlü; KBGSYİH ile TÖ değişkenleri arasında ise çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermiş ve özellikle de ticari özgürlükler ile kişi başına düşen gelirin karşılıklı güçlendirici olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde başta ekonomik özgürlükler olmak üzere sırasıyla ticari özgürlükler, iş yapma özgürlükleri, kamu kesimi harcamaları, yatırım özgürlükleri, mali özgürlükler ve finansal özgürlüklerin ulusal hasılayı etkiledikleri göze çarpmaktadır.

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin belirlenmesini takiben, KBGSYİH üzerinde etkili olan çeşitli özgürlük kriterlerinin büyüklüğünü saptayabilmek amacıyla sabit ve tesadüfi etkili modellerden yararlanılmış ve analiz bulguları Tablo 9’da sunulmuştur. Değişkenler arasında, Pedroni ve Kao eşbütünleşme test sonuçlarına göre uzun dönemli ilişkilerin elde edilmesi nedeniyle model çözümlerinde hata düzeltme mekanizmasına da yer verilmiştir.

Tablo 9. Gelişmekte Olan Ülkelere Ait Model Tahmin Sonuçları

Temel Model					
$KBGSYIH_t = \beta_0 + \beta_1 E\ddot{O}_t + \beta_2 IY\ddot{O}_t + \beta_3 T\ddot{O}_t + \beta_4 M\ddot{O}_t + \beta_5 KH_t + \beta_6 P\ddot{O}_t + \beta_7 Y\ddot{O}_t + \beta_8 F\ddot{O}_t + \beta_9 MH_t + \beta_{10} YK_t + EC_t$					
Sabit Etkili Model			Tesadüfi Etkili Model		
Değişken	Katsayı	t - İstatistiği	Değişken	Katsayı	t - İstatistiği
C	0.270	1.047	C	0.032	0.279
EÖ	0.040*	3.380	EÖ	0.018**	2.378
ΔİYÖ	0.005	1.457	ΔİYÖ	0.004	1.271
TÖ	0.006*	3.130	TÖ	0.005*	3.603
MÖ	-0.010*	-3.919	MÖ	-0.006*	-3.333
KH	0.002***	1.851	KH	0.001***	1.840
PÖ	0.006	1.053	PÖ	0.001	1.298
YÖ	0.005*	3.053	YÖ	0.001***	1.863
FÖ	0.002**	2.817	FÖ	0.003**	2.639
ΔMH	0.001	0.513	ΔMH	0.001	0.416
YK	0.005	1.017	YK	0.006	1.013
EC(-1)	-0.235*	-7.410	EC(-1)	-0.159*	-5.202
Tanımlayıcı İstatistikler			Tanımlayıcı İstatistikler		
R²: 0.737 F: 2.079* F(p): 0.000 DW: 2.017			R²: 0.757 F: 6.237* F(p): 0.000 DW: 1.994		
			Hausman Testi: 92.386 (0.000)		

Not: Değişkenler arasında eşbütünleşik bir ilişki elde edildiğinden modellere hata düzeltme parametresi eklenmiş ve EC(-1) olarak adlandırılmıştır. *, ** ve *** işaretleri ise sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde ilgili değişkenlerin anlamlı olduklarını vurgulamaktadır. Hausman testinde parantez içindeki değer, ilgili istatistiğe ait olasılık değerini yansıtmaktadır.

Model tahmin sonuçları incelendiğinde, Hausman testi doğrultusunda gelişmekte olan ülke grubu için sabit etkili modelin daha tutarlı sonuçlar verdiği görülmektedir. Analiz sonuçlarının Granger nedensellik testi ile paralel bulguları yansıttığı model tahmininde, çeşitli ekonomik özgürlük düzeyleri ile iktisadi büyüme arasında pozitif yönlü ve istatistiki bakımdan anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. MÖ değişkenine ait katsayının negatif ve istatistiki bakımdan anlamlı olması, gelişmekte olan ülkelerde mali özgürlüklerin azalması ve dolayısıyla da devletin piyasa sistemi üzerindeki vergilendirme gücünün artmasına bağlı olarak iktisadi büyümenin hızlanacağını yansıtmaktadır. İlaveten, KH değişkenine ait katsayının pozitif ve istatistiki bakımdan anlamlı olması, gelişmekte olan ülkelerde kamusal harcama düzeyinin yükselmesi paralelinde iktisadi büyüme sürecinin ivme kazanacağını göstermektedir. Ayrıca, modelde yer alan hata düzeltme mekanizmasına ait katsayının negatif ve istatistiki bakımdan anlamlı olması, kısa dönemde ekonomik özgürlük bazında ortaya çıkabilecek olan makroekonomik dengesizliklerin uzun dönemde düzeltilebileceğini ifade etmektedir.

4.3. Azgelişmiş Ülkelere İlişkin Uygulama Bulguları

Tablo 10, azgelişmiş ülkelere ilişkin çeşitli panel birim kök test bulgularını yansıtmaktadır. Panel birim kök test sonuçları, ilgili değişkenlerin bir kısmının seviye değerinde ve diğer bir kısmının ise birinci fark değerinde durağan olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Hadri Z İstatistiği'ne göre, model kapsamında değerlendirilen tüm değişkenler birinci fark değerlerinde durağan çıkmışlardır.

Tablo 10. Azgelişmiş Ülkelere İlişkin Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	LLC t İstatistiği			Breitung t İstatistiği			IPS W İstatistiği					
	Seviye	Birinci Fark	Gözlem Sayısı	Seviye	Birinci Fark	Kesit Sayısı	Gözlem Sayısı	Seviye	Birinci Fark	Kesit Sayısı		
KBGSY/İH	-0.957	-7.879*	23	359	-2.642*	23	335	2.520	-7.092*	23	358	
EÖ	-4.193*	-	23	355	-1.803**	-	332	-4.833*	-	23	355	
İYÖ	-2.334*	-	23	372	0.418	-7.827*	23	340	-2.133*	-	23	372
TÖ	-5.124*	-	23	371	-4.385*	-	23	348	-5.189*	-	23	371
MÖ	-6.412*	-	23	384	-0.108	-5.832*	23	339	-3.377*	-	23	384
KH	-2.283*	-	23	373	2.159	-3.695*	23	336	-2.207**	-	23	373
PÖ	-1.084	-15.888*	23	361	0.049	-6.376*	23	334	0.444	-10.159*	23	357
YÖ	0.792	-14.542*	13	208	-1.320**	-	18	280	0.337	-8.931*	19	302
FÖ	-0.998	-13.096*	12	185	-3.509*	-	21	325	-1.533**	-	21	346
MH	-2.711*	-	17	277	-2.031**	-	17	260	-2.362*	-	17	277
YK	-19.185*	-	23	386	-1.041	-9.253*	23	340	-5.285*	-	23	386
	ADF – Fisher χ^2 İstatistiği											
	PP – Fisher χ^2 İstatistiği											
	Hadri Z İstatistiği											
Değişkenler	Seviye	Birinci Fark	Kesit Sayısı	Gözlem Sayısı	Seviye	Birinci Fark	Kesit Sayısı	Gözlem Sayısı	Seviye	Birinci Fark	Kesit Sayısı	
KBGSY/İH	25.384	161.631*	23	359	11.101	179.446*	23	368	10.000	-1.076	23	391
EÖ	100.604*	-	23	355	76.632*	-	23	391	6.967	-1.195	23	391
İYÖ	63.188**	-	23	372	56.790	381.103*	23	368	6.351	-0.805	23	391
TÖ	102.902*	-	23	371	129.524*	-	23	391	5.399	-0.293	23	391
MÖ	85.937*	-	23	384	76.580*	-	23	391	8.044	-1.379	23	391
KH	66.143**	-	23	373	54.068	375.142*	23	368	6.757	-0.875	23	391
PÖ	40.821	291.562*	23	361	51.346	306.418*	23	368	8.623	-0.270	23	391
YÖ	27.761	272.575*	18	288	50.775	313.303*	21	336	6.031	-0.690	22	374
FÖ	55.145***	-	21	346	32.487	316.518*	21	336	6.317	-1.241	21	357
MH	53.241**	-	17	277	68.134*	-	19	323	7.852	-0.307	19	323
YK	68.580**	-	23	386	47.246	366.891*	23	368	6.739	-0.659	23	391

Not: Fisher testleri için istatistik değerleri asimptotik χ^2 dağılımı, diğer dört test içinse asimptotik normallik varsayımı dikkate alınarak hesaplanmıştır. Tabloda yer alan * ** ve *** işaretleri ilgili değişkenin sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde duran olduğunu ifade etmektedir. İstatistik değerleri hesaplanırken uyum gecikme uzunluğu seçiminde SIC kriterinden yararlanılmıştır. Ayrıca, istatistik değerlerinin elde edilşi sırasında LLC, PP – Fisher v Hadri testleri için Bartlett Kernell övz önderinde bulundularak Newev-West Bandwith seçimi dikkate alınmıştır.

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkileri araştırmak için kullanılan eşbütünleşme testlerinden panel veri analizlerinde de yararlanılmaktadır. Bu bağlamda Tablo 11, az gelişmiş ülkeler için yapılan Pedroni ve Kao eşbütünleşme test sonuçlarını göstermektedir. Analiz bulguları, her iki panel eşbütünleşme testi için ilgili değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin söz konusu olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 11. Az gelişmiş Ülkeler İçin Pedroni ve Kao Eşbütünleşme Test Sonuçları

Pedroni Eşbütünleşme Testi					
Test	İstatistik	Olasılık	Test	İstatistik	Olasılık
Panel v İstatistiği	-4.804	1.000	Grup ρ İstatistiği	6.908	1.000
Panel ρ İstatistiği	4.923	1.000	Grup PP İstatistiği	-21.500*	0.000
Panel PP İstatistiği	-14.641*	0.000	Grup ADF İstatistiği	-8.949*	0.000
Panel ADF İstatistiği	-9.541*	0.000			
Kao Eşbütünleşme Testi					
Test	İstatistik		Olasılık		
Kao – ADF	-10.217*		0.000		

Not: Tabloda yer alan * işareti, ilgili test istatistiğinin %1 önem düzeyinde istatistiki bakımdan anlamlı olduğunu yansıtmaktadır. İstatistik değerleri hesaplanırken uygun gecikme uzunluğu seçiminde SIC kriterinden yararlanılmıştır. Ayrıca, istatistik değerlerinin elde edildiği sırada Barlett Kerneli göz önünde bulundurularak Newey-West Bandwith seçimi dikkate alınmıştır.

Panel veri değişkenleri arasında Pedroni ve Kao eşbütünleşme testlerine göre uzun dönemli ilişkilerin bulunması, modele dahil edilen değişkenler arasında en azından tek yönlü de olsa bir nedensellik ilişkisinin olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Tablo 12, az gelişmiş ülkelerin panel veri değişkenleri için yapılan Granger nedensellik test sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 12. Azgelişmiş Ülkeler İçin Granger Nedensellik Test Sonuçları

Değişken Çifti	Nedenselliğin Yönü	F İstatistiği	Olasılık	Değişken Çifti	Nedenselliğin Yönü	F İstatistiği	Olasılık
KBGSYİH – EÖ(1)	-	0.407	0.523	KBGSYİH – PÖ(4)	-	0.158	0.958
EÖ – KBGSYİH(1)	-	0.737	0.391	PÖ – KBGSYİH(1)	-	1.871	0.115
KBGSYİH – İYÖ(1)	-	0.472	0.492	KBGSYİH – YÖ(1)	-	0.083	0.773
İYÖ – KBGSYİH(1)	-	1.954	0.162	YÖ – KBGSYİH(1)	-	1.194	0.275
KBGSYİH – TÖ(1)	-	1.256	0.328	KBGSYİH – FÖ(1)	-	1.820	0.178
TÖ – KBGSYİH(1)	-	1.012	0.374	FÖ – KBGSYİH(1)	-	1.686	0.194
KBGSYİH – MÖ(1)	-	0.027	0.867	KBGSYİH – MH(1)	-	0.208	0.648
MÖ – KBGSYİH(1)	→	4.346**	0.037	MH – KBGSYİH(1)	-	1.641	0.199
KBGSYİH – KH(1)	-	0.545	0.460	KBGSYİH – YK(1)	-	0.001	0.966
KH – KBGSYİH(1)	→	3.643***	0.057	YK – KBGSYİH(1)	-	0.404	0.524

Not: Parantez içindeki değerler, maksimum 5 gecikme uzunluğu dikkate alınarak AIC ve SIC kriterlerine göre belirlenmiş optimum gecikme uzunluklarını yansıtmaktadır. ** ve *** işaretleri ise sırasıyla %5 ve %10 önem düzeylerinde ilgili değişkenlerin anlamlı olduklarını vurgulamaktadır.

Granger nedensellik testinden elde edilen sonuçlar, KBGSYİH ile KH ve MÖ değişkenleri arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda, azgelişmiş ülkeler için ekonomik büyüme süreci üzerinde önem arz eden temel unsurların mali özgürlükler ve kamu harcamaları olduğu görülmektedir. Ekonomik özgürlüklere ilişkin diğer değişkenler ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi elde edilmemesi, azgelişmiş ülkelerin küreselleşme ve bunun bir uzantısı olan liberalizasyon hareketlerine adapte olamadıklarını göstermektedir.

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin belirlenmesini takiben, KBGSYİH üzerinde etkili olan çeşitli özgürlük kriterlerinin büyüklüğünü saptayabilmek amacıyla sabit ve tesadüfi etkili modellerden yararlanılmış ve analiz bulguları Tablo 13’de sunulmuştur. Değişkenler arasında, Pedroni ve Kao eşbütünleşme test sonuçlarına göre uzun dönemli ilişkilerin elde edilmesi nedeniyle model çözümlerinde hata düzeltme mekanizmasına da yer verilmiştir.

Tablo 13. Azgelişmiş Ülkelere Ait Model Tahmin Sonuçları

Temel Model					
$KBGSYIH_t = \beta_0 + \beta_1 E\ddot{O}_t + \beta_2 İY\ddot{O}_t + \beta_3 T\ddot{O}_t + \beta_4 M\ddot{O}_t + \beta_5 KH_t + \beta_6 P\ddot{O}_t + \beta_7 Y\ddot{O}_t + \beta_8 F\ddot{O}_t + \beta_9 MH_t + \beta_{10} YK_t + EC_{t-1}$					
Sabit Etkili Model			Tesadüfi Etkili Model		
Değişken	Katsayı	t - İstatistiği	Değişken	Katsayı	t - İstatistiği
C	0.661	1.570	C	0.007	0.363
EÖ	-0.001	-1.114	EÖ	0.001	1.275
İYÖ	0.001	0.744	İYÖ	-0.001	-0.504
TÖ	0.001	1.128	TÖ	0.034	0.292
MÖ	-0.001**	-2.079	MÖ	0.001	1.347
KH	0.001*	2.971	KH	0.001*	2.745
$\Delta P\ddot{O}$	-0.001	-0.606	$\Delta P\ddot{O}$	-0.001	-0.580
$\Delta Y\ddot{O}$	-0.001	-0.304	$\Delta Y\ddot{O}$	-0.001	-0.679
FÖ	0.001	1.644	FÖ	0.001	0.800
MH	-0.001	-1.266	MH	-0.001	-0.322
YK	0.001	0.921	YK	-0.001	-0.743
EC(-1)	-0.079***	-1.844	EC(-1)	-0.179*	-3.355
Tanımlayıcı İstatistikler			Tanımlayıcı İstatistikler		
R ² : 0.489 F: 2.369* F(p): 0.000 DW: 1.968			R ² : 0.316 F: 4.276* F(p): 0.000 DW: 1.975		
Hausman Testi: 28.929 (0.002)					

Not: Değişkenler arasında eşbütünlük bir ilişki elde edildiğinden modellere hata düzeltme parametresi eklenmiş ve EC(-1) olarak adlandırılmıştır. *, ** ve *** işaretleri ise sırasıyla %, %5 ve %10 önem düzeylerinde ilgili değişkenlerin anlamlı olduklarını vurgulamaktadır. Hausman testinde parantez içindeki değer, ilgili istatistiğe ait olasılık değerini yansıtmaktadır.

Model tahmin sonuçları incelendiğinde, Hausman testi doğrultusunda azgelişmiş ülke grubu için sabit etkili modelin daha tutarlı sonuçlar verdiği görülmektedir. Analiz sonuçlarının Granger nedensellik testi ile paralel bulguları yansıttığı model tahmininde, devletin vergi bazında piyasalar üzerindeki serbestisi ve harcamaları ile iktisadi büyüme arasında sırasıyla negatif ve pozitif yönlü istatistiki bakımdan anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. MÖ değişkenine ait katsayının negatif ve istatistiki bakımdan anlamlı olması, azgelişmiş ülkelerde mali özgürlüklerin azalması ve dolayısıyla da devletin piyasa sistemi üzerindeki vergilendirme gücünün artmasına bağlı olarak iktisadi büyümenin hızlanacağını yansıtmaktadır. İlaveten, KH değişkenine ait katsayının pozitif ve istatistiki bakımdan anlamlı olması ise, azgelişmiş ülkelerde kamusal harcama düzeyinin yükselmesi paralelinde iktisadi büyüme sürecinin ivme kazanacağını göstermektedir. Ayrıca, modelde yer alan hata düzeltme mekanizmasına ait katsayının negatif ve istatistiki bakımdan anlamlı olması, kısa dönemde

ortaya çıkabilecek olan makroekonomik dengesizliklerin uzun dönemde düzeltilebileceğini ifade etmektedir.

5. SONUÇ

Çalışmada; 50'si gelişmiş, 71'i gelişmekte olan ve 23'ü ise azgelişmiş olmak üzere toplam 144 ülkede 1995-2012 dönemi için ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri panel veri analizleri yardımıyla incelenmiştir.

Panel veri analizleri kapsamında çeşitli birim kök testleri yardımıyla ilk olarak değişkenlere ait durağanlık bilgileri elde edilmeye çalışılmış ve her üç grup ülke için de dikkate alınan değişkenler Hadri Z İstatistiği hariç olmak üzere seviye değerlerinde durağan çıkmışlardır. Analizlerde kullanılan değişkenler Hadri Z İstatistiği'ne göre ise birinci fark değerlerinde birim kökten arındırılmışlardır. Birim kök analizlerinden sonra, değişkenler arasında uzun dönemli ilişkilerin varlığını ortaya koyabilmek adına Pedroni ve Kao eşbütünleşme testleri yapılmış ve her üç grup ülke için de ilgili değişkenler arasında uzun dönemli ilişkilerin varlığı ortaya konmuştur. Eşbütünleşme testini takiben Granger nedensellik sınaması uygulanmış ve şu bulgulara ulaşılmıştır: Gelişmiş ülkelerde KBGSYİH ile EÖ, İYÖ, TÖ, MÖ, KH, PÖ, YÖ, FÖ ve MH arasında tek yönlü, KBGSYİH ile YK değişkenleri arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi; gelişmekte olan ülkelerde, KBGSYİH ile EÖ, İYÖ, KH, YÖ, MÖ ve FÖ değişkenleri ile tek yönlü, KBGSYİH ile TÖ değişkenleri arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi; azgelişmiş ülkelerde ise KBGSYİH ile KH ve MÖ değişkenleri arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi elde edilmiştir. Ortaya çıkan etkilerin büyüklüğünü belirleyebilmek amacıyla sabit ve tesadüfi etkili modellerden yararlanılmış ve Hausman testi doğrultusunda her üç grup ülke için de sabit etkili modellerin optimum sonuçlar verdiği görülmüştür. Analiz sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde gelişmiş ülkelerdeki yüksek oranlı iktisadi özgürlük düzeylerinin, finansal piyasalar üzerindeki sınırların kaldırılmasının, iç ve dış ticarete yüksek oranlı liberalizasyonun, piyasa mekanizmasının etkin işlerliğini sağlayan düşük vergi oranlarının, özel sektörün nispeten daha fazla egemenliği altında bulunan serbest pazar sisteminin, güçlü paraya ulaşabilme ve bununla ihtiyaçları karşılayabilme yeteneğinin, yerli ve yabancı yatırımcılara sağlanan yatırım yapabilme özgürlüklerinin ve mülkiyet haklarının etkin bir şekilde güvence altına alınmasının iktisadi büyüme süreci üzerinde pozitif yönlü etkiler yarattığı söylenebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ise bir taraftan uluslararası pazarlarda sahip olunan gücü koruyabilmek ve bu pazarlarda etkin bir rol oynayabilmek, rekabet gücünü artırmak yoluyla ticaretten elde edilen kazancı yükseltebilmek, yabancı sermayeyi daha fazla ülkeye çekebilmek,

yerli ve yabancı sermayedarların gerek doğrudan ve gerekse de portföy yatırımlarının hızlanmasını sağlayabilmek ve tüm bu unsurlara bağlı olarak da iktisadi büyüme ve kalkınma dinamiklerini harekete geçirebilmek için liberal politikalara ağırlık verdikleri, diğer taraftan da kamusal harcamalar yardımıyla istihdam, üretim ve yatırım seviyesini artırmak suretiyle sermaye birikimini pozitif yönlü etkilemeye ve buna bağlı olarak da iktisadi büyümeye artan bir ivme kazandırmaya çalıştıkları ifade edilebilmektedir. Bu iki grup ülkeden tamamen farklı bir yapılanma içerisinde bulunan azgelişmiş ülkelerin ise küreselleşme ve bunun bir uzantısı olan liberalizasyon hareketlerine adapte olamadıkları söylenebilir. Bu ülkelerdeki katı ekonomik yapılanmanın yanı sıra, iktisadi ve sosyal düzendeki istikrasızlıklar, kırılgan ekonomik süreç, popülist uygulamalara ağırlık veren siyasal düzensizlik, yatırım ve iş ortamının aksaklığı, piyasa mekanizmasına geçilememesi, yolsuzluk temelinde işleyen ekonomik altyapı, kamusal faaliyetlerin fazlalığı, serbestleşme süreçleri önündeki bürokratik ve yasal engeller, yabancı sermayenin çekilememesi, tasarruf ve sermaye yetersizliğine bağlı olarak ortaya çıkan zayıf finansal sistemler, ülke parasının işlevselliğini kaybetmesi nedeniyle kendisini hissettiren dolarizasyon olgusu, dış dünyaya kapalı olan bir yapılanma, otarşik iktisadi düzen ve mülki hakların yeni yatırım ortamını yaratabilecek seviyede korunamaması böyle bir sonucun ortaya çıkmasının temel nedeni olarak değerlendirilebilir.

Tüm bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, gelişmiş ülkelerin iktisadi bakımdan liberal bir yapılanma içerisinde oldukları ve ekonomik özgürlüklerin iktisadi büyüme sürecini hızlandırdığı, gelişmekte olan ülkelerin karma iktisadi sistemi uyguladıkları ve ekonomik özgürlüklerin büyümeyi uyardığı, azgelişmiş ülkelerin ise kamusal otoritenin egemenliğine bağlı olarak iktisadi büyümelerini hızlandırmaya çalıştıkları belirtilebilir.

KAYNAKÇA

- Alston, Philip (1990), U.S. Ratification of the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: The Need for an Entirely New Strategy, *The American Journal of International Law*, 84(2), 365-393.
- Ashby, Nathan J. ve Russell S. Sobel (2008), Income Inequality and Economic Freedom in the U.S. States, *Public Choice*, 134(3-4), 329-346.
- Ayal, Eliezer B. ve Georgios Karras (1998), Components of Economic Freedom and Growth: An Empirical Study, *Journal of Developing Areas*, 32(3), 327-338.

- Azman-Saini, W. N. W., Ahmad Z. Baharumshah ve Siong H. Law (2010), Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Economic Growth: International Evidence, *Economic Modelling*, 27(5), 1079-1089.
- Barro, Robert J. (2001), Human Capital and Growth, *The American Economic Review*, 91(2), 12-17.
- Barzel, Yoram (2002), *A Theory of the State: Economic Rights, Legal Rights and the Scope of the State*, Cambridge University Press, UK.
- Bengoa, Marta ve Blanca Sanchez-Robles (2003), Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Growth: New Evidence from Latin America, *European Journal of Political Economy*, 19(3), 529-545.
- Berggren, Niclas (1999), Economic Freedom and Equality: Friends or Foes?, *Public Choice*, 100(3-4), 203-223.
- Beşkaya, Ahmet ve Ömer Manan (2009), Ekonomik Özgürlükler ve Demokrasi ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkinin Zaman Serileri ile Analizi: Türkiye Örneği, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 47-76.
- Carlsson, Fredrik ve Susanna Lundström (2001), Economic Freedom and Growth: Decomposing the Effects, *Public Choice*, 112(3-4), 335-344.
- Charemza, Wojciech W. ve Derek F. Deadman (1993), *New Directions in Econometric Practice*, Edward Elgar Publishing, UK.
- Daintith, Terence (2004), Constitutional Protection of Economic Rights, *International Journal of Constitutional Law*, 2(1), 56-90.
- De Vanssay, Xavier ve Z. A. Spindler (1994), Freedom and Growth: Do Constitutions Matter?, *Public Choice*, 78(3-4), 359-372.
- Dursun, İbrahim (2002), *Ekonomik Özgürlükler-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik ve Uygulamalı Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Farr, W. Ken, Richard A. Lord ve J. Larry Wolfenbarger (1998), Economic Freedom, Political Freedom and Economic Well-Being: A Causality Analysis, *Cato Journal*, 18(2), 247-262.
- Friedman, Milton (2002), Economic Freedom Behind the Scenes, J. Gwartney, R. Lawson, C. Edwards, W. Park, V. Rugs ve S. Wagh (Ed.), *Economic Freedom of the World: 2002 Annual Report*, içinde, ss. xvii-xxi, The Fraser Institute, Vancouver.
- Gorga, Carmine (1999), Toward the Definition of Economic Rights, *Journal of Markets & Morality*, 2(19), 88-101.
- Gounder, Rukmani (2002), Political and Economic Freedom, Fiscal Policy and Growth Nexus: Some Empirical Results for Fiji, *Contemporary Economic Policy*, 20(3), 234-245.
- Granger, Clive W. J. (1964), *Spectral Analysis of Economic Time Series*, Princeton University Press, New Jersey.

- Granger, Clive W. J. (1969), Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods, *Econometrica*, 37(3), 424-438.
- Gwartney, James, Robert Lawson, Walter Park ve Charles Skipton (2001), *Economic Freedom of the World: 2001 Annual Report*, The Fraser Institute, Vancouver.
- Gwartney, James, Randall G. Holcombe ve Robert A. Lawson (2004), Economic Freedom, Institutional Quality and Cross-Country Differences in Income and Growth, *Cato Journal*, 24(3), 205-233.
- Haan, Jakob ve J. Egbert Sturm (2000), On the Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth, *European Journal of Political Economy*, 16(2), 215-241.
- Hamilton, James D. (1994), *Time Series Analysis*, Princeton University Press, New Jersey.
- Hausman, Jerry A. ve William E. Taylor (1981), Panel Data and Unobservable Individual Effects, *Econometrica*, 49(6), 1377-1398.
- Heckelman, Jac C. (2000), Economic Freedom and Economic Growth: A Short-Run Causal Investigation, *Journal of Applied Economics*, 3(1), 71-91.
- Heckelman, Jac C. ve Stephen Knack (2009), Aid, Economic Freedom and Growth, *Contemporary Economic Policy*, 27(1), 46-53.
- Henry, Peter B. (2003), Capital-Account Liberalization, the Cast of Capital, and Economic Growth, *The American Economic Review*, 93(2), 91-96.
- Heritage Foundation (2012), http://www.heritage.org/index/book/chapter_1, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2012.
- Islam, Sadequl (1996), Economic Freedom, Per Capita Income and Economic Growth, *Applied Economics Letters*, 3(9), 595-597.
- Ismail, Norhazlin (2010), Income Inequality, Economic Freedom and Economic Growth, *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 25, 144-157.
- Johnson, Bryan T. (1999), Comparing Economic Freedom and Political Freedom, Bryan T. Johnson, Kim R. Homes ve Melanie Kirkpatrick (Ed.), *1999 Index of Economic Freedom*, içinde, ss. 29-34, The Heritage Foundation and Dow Jones Company, Washington.
- Jones, Charles (1998), *Introduction to Economic Growth*, W. W. Norton & Company Inc., New York.
- Judge, George G. (1985), *The Theory and Practice of Econometrics*, Second Edition, Wiley, USA.
- Justesen, Mogens K. (2008), The Effect of Economic Freedom on Growth Revisited: New Evidence on Causality from a Panel of Countries 1970-1999, *European Journal of Political Economy*, 24(3), 642-660.
- Kao, Chihwa (1999), Spurious Regression and Residual-Based Tests for Cointegration in Panel Data, *Journal of Econometrics*, 90(1), 1-44.

- Kaya, Vedat ve Ömer Yılmaz (2006), Bölgesel Enflasyon Bölgesel Büyüme İlişkisi: Türkiye İçin Zaman Serisi ve Panel Veri Analizleri, *İktisat İşletme ve Finans*, 21(247), 62-78.
- Kıran, Burcu, Nilgün Ç. Yavuz ve Burak Güriş (2009), Financial Development and Economic Growth: A Panel Data Analysis of Emerging Countries, *International Research Journal of Finance and Economics*, 30, 87-94.
- Kutlar, Aziz (2007), *Ekonometriye Giriş*, 1. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara.
- Lau, Evan, Xiao H. Chye ve Chee K. Choong (2011), Energy-Growth Causality: Asian Countries Revisited, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 1(4), 140-149.
- Lee, Chien C. (2005), Energy Consumption and GDP in Developing Countries: A Cointegrated Panel Analysis, *Energy Economics*, 27(3), 415-427.
- Luintel, Kul B. ve Mosahid Khan (1999), A Quantative Reassessment of the Finance-Growth Nexus: Evidence from a Multivariate VAR, *Journal of Development Economics*, 60(2), 381-405.
- Madan, Anisha (2002), The Relationship Between Economic Freedom and Socio-Economic Development, *Honors Projects Working Paper*, 37, 1-47.
- Mahmood, Khalid, Taseef Azid, Imran S. Chaudhry ve Muhammad Z. Faridi (2010), Impact of Economic Freedom on Economic Growth: The Case of Some Selected SAARC Member Countries, *International Research Journal of Finance and Economics*, 52, 7-16.
- Mahmood, Khalid ve Taseef Azid (2011), Economic Freedom Verses Economic Growth: Cross Countries Analysis in the form of ARDL Approach, *Asian Economic and Financial Review*, 1(1), 14-25.
- Orend, Brian (2006), Justifying Socioeconomic Right, Rhoda E. H. Hessman ve Claude E. Welch (Ed.), *Economic Rights in Canada and the United States*, içinde, ss. 25-40, University of Pennsylvania Press, USA.
- Patry, William (2009), *Moral Panics and the Copyright Wars*, Oxford University Press, New York.
- Pedroni, Peter (1999), Critical Values for Cointegration Tests in Heterogeneous Panels with Multiple Regressors, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 61(S1), 653-670.
- Pourshahabi, Farshid, Davoud Mahmoudinia ve Ehsan S. Soderjani (2011), FDI, Human Capital, Economic Freedom and Growth in OECD Countries, *Research Journal of International Studies*, 19, 71-81.
- Rabushka, Alvin (1999), Philosophical Aspects of Economic Freedom, Walter Block ve James C. W. Ahiaokpor (Ed.), *Economic Freedom: Toward a Theory of Measurement*, içinde, ss. 23-56, The Fraser Institute, Vancouver.
- Santhirasegaram, Selvarathinam (2007), The Impact of Democratic and Economic Freedom on Economic Growth in Developing Countries: Pooled Cross Country Data Evidence, *Journal of Applied Sciences*, 7(11), 1484-1489.

- Sarıbaş, Hakan (2009), Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Panel Veri Analizi, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 46(538), 7-16.
- Schumpeter, Joseph A. (1911), *The Theory of Economic Development*, Harvard University Press, USA.
- Schwartz, Herman (1992), Economic and Social Rights, *American University Journal of International Law and Policy*, 8(2-3), 551-566.
- Scully, Gerald W. (2002), Economic Freedom, Government Policy and the Trade-Off Between Equity and Economic Growth, *Public Choice*, 113(1-2), 77-96.
- Siegen, Bernard H. (1992), Constitutional Protection of Property and Economic Rights, *San Diego Law Review*, 29(2), 161-174.
- Srinivasan, T. N. (1999), Trade Orientation, Trade Liberalization and Economic Growth, Gary Saxonhouse ve T. N. Srinivasan (Ed.), *Development Duality and the International Economic Regime: Essays in Honor of Gustav Ranis*, içinde, ss. 155-196, The University of Michigan Press, USA.
- Sturm, Jan E., Erik Leertouwer ve Jakob Haan (2002), Which Economic Freedoms Contribute to Growth? A Comment, *Kyklos*, 55(3), 403-416.
- Uysal, Doğan (2004), *Türkiye’de Piyasa Ekonomisi ve Ekonomik Özgürlükler*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Weede, Erich (2006), Economic Freedom and Development: New Calculations and Interpretations, *Cato Journal*, 26(3), 511-524.
- Williamson, Claudia R. ve Rachel L. Mathers (2011), Economic Freedom, Culture and Growth, *Public Choice*, 148(3-4), 313-335.
- Wooldridge, Jeffrey M. (2009), *Introductory Econometrics: A Modern Approach*, Fourth Edition, Cengage Learning, USA.
- Yenipazarlı, Aslı (2009), *Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Zaman Serisi Analizi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Yılmaz, Ömer ve Vedat Kaya (2006), Finansal Kalkınma ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedensellik, *İktisat, İşletme ve Finans*, 21(244), 120-131.
- Yılmaz, Ömer ve Merter Akıncı (2012), *İktisadi Büyüme ve Makroekonomik Belirleyicileri*, Nobel Akademi Yayınları, Ankara.

EK-1. Çalışma Kapsamına Dahil Edilen Ülkeler

Gelişmiş Ülkeler
Avustralya, Avusturya, Bahamalar, Bahreyn, Barbados, Belçika, Brezilya, Kanada, Şili, Hırvatistan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Hong-Kong, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Kuveyt, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Umman, Polonya, Portekiz, Rusya, Suudi Arabistan, Singapur, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Tayvan, Trinidad ve Tobago, Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Uruguay
Gelişmekte Olan Ülkeler
Arnavutluk, Cezayir, Angola, Arjantin, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Belize, Bolivya, Botsvana, Bulgaristan, Kamerun, Cape Verde, Çin, Kolombiya, Kongo Cumhuriyeti, Kosta Rika, Fildişi Sahilleri, Cibuti, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, Mısır, El Salvador, Fiji, Gabon, Gürcistan, Gana, Guatemala, Guyana, Honduras, Hindistan, Endonezya, İran, Irak, Jamaika, Ürdün, Laos, Lübnan, Lesotho, Libya, Malezya, Mauritanya, Meksika, Moldova, Moğolistan, Fas, Namibya, Nikaragua, Pakistan, Panama, Papua Yeni Gine, Paraguay, Peru, Filipinler, Romanya, Samoa, Senegal, Güney Afrika, Sri Lanka, Sudan, Surinam, Svaziland, Tayland, Tunus, Türkiye, Ukrayna, Venezuela, Vietnam, Yemen, Zambiya
Az gelişmiş Ülkeler
Bangladeş, Benin, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Çad, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Etiyopya, Gambiya, Gine, Haiti, Kenya, Madagaskar, Malavi, Mali, Mozambik, Nepal, Nijer, Ruanda, Sierra Leone, Tanzanya, Uganda, Zimbabve

Ülkelerin gelişmişlik kategorileri belirlenirken Dünya Bankası tarafından hazırlanan *Atlas Metodu* kriteri dikkate alınmıştır. Bu kritere göre, 2011 yılındaki kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'sı 1.025\$ ve daha az olan ülkeler az gelişmiş, 1.026\$-12.475\$ olan ülkeler gelişmekte olan ve 12.476\$ ve daha fazla olanlar ise gelişmiş ülkeler şeklinde kategorize edilmiştir.

Belli bir t dönemi için Atlas Değişim Faktörü aşağıdaki eşitlik yardımıyla hesaplanmaktadır:

$$e_t^* = \frac{1}{3} \left[e_{t-2} \left(\frac{P_t}{P_{t-2}} / \frac{P_t^{SS}}{P_{t-2}^{SS}} \right) + e_{t-1} \left(\frac{P_t}{P_{t-1}} / \frac{P_t^{SS}}{P_{t-1}^{SS}} \right) + e_t \right]$$

t dönemi için Amerikan doları bazında kişi başına düşen GSMH ise, $Y_t^S = (Y_t/N_t)/e_t^*$ formülü yardımıyla hesaplanmaktadır. Bu eşitliklerde yer

alan e_t^* , t dönemi için Atlas Değişim Faktörü'nü; e_t , t dönemi için yıllık ortalama dolar kurunu; P_t , t dönemi için GSYİH deflatörünü; $P_t^{S\$}$, t dönemi için Amerikan doları cinsinden SDR deflatörünü; $Y_t^{\$}$, t dönemi için Amerikan doları bazında kişi başına düşen Atlas GSMH düzeyini; Y_t , t dönemi için yerel para birimi bazında cari GSMH düzeyini ve N_t ise t döneminde yıl ortasındaki nüfusu göstermektedir.

